

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет банківського бізнесу
Кафедра економічної теорії

ЗАДОРЖНА Іванна Ярославівна

**Міжнародна трудова міграція: причини, тенденції
та наслідки у XXI столітті / International labor
migration: causes, consequences and trends in XXI
century**

спеціальність: 051 - Економіка
магістерська програма - Аналітична економіка

Магістерська робота

Виконала студентка групи
ЕАм-21
І. Я. Задорожна

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, О. П. Шиманська

Магістерську роботу допущено
до захисту:

" 14 " грудня 20 18 р.

Завідувач кафедри
В. В. Козюк

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В СИСТЕМІ ГЛОБАЛІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	6
1.1. Теоретичні моделі ринків праці.....	6
1.2. Глобалізація і закономірності міжнародного руху робочої сили: причини та наслідки міжнародної трудової міграції.....	13
1.3. Методи вимірювання міжнародної трудової міграції.....	19
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СВІТОВИХ ТРУДОМІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	29
2.1. Оцінка міграційних потоків у світовій економіці.....	29
2.2. Аналіз динаміки та тенденцій української трудової міграції.....	37
2.3. Вплив трудовіміграційних процесів на світовий та національний ринки праці.....	51
Висновки до розділу 2	59
РОЗДІЛ III. РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ.....	60
3.1. Нові підходи до врегулювання світової міграційної кризи.....	60
3.2. Удосконалення регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні з використанням світового досвіду.....	67
Висновки до розділу 3	75
ВИСНОВКИ	77
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність теми міжнародної трудової міграції робочої сили в сучасних умовах підтверджується домінуючою тенденцією глобалізації у міжнародних відносинах. Одним з її проявів виступає саме міжнародна міграція робочої сили, де більшого поширення і значення набуває переміщення працездатного населення, зумовлене соціально-економічними, військовими, екологічними, етнічними та релігійними чинниками. Істотне зростання масштабів міжнародної міграції, залучення до неї значних обсягів трудових ресурсів актуалізують дослідження міжнародної міграції робочої сили як однієї з форм світових господарських зв'язків та її впливу на світове господарство. Саме ці аспекти й визначають *мету* даної дипломної роботи – комплексне теоретичне і практичне вивчення актуальних проблем, пов'язаних з трудовою міграцією та її впливом на економіку країни та визначення ролі країни в процесах міжнародної міграції робочої сили.

Дослідженню проблематики міграційних явищ присвячено чимало праць провідних зарубіжних та вітчизняних вчених: В. Я. Швеця, П. П. Мазурка, М. І. Фрідмена, М. Б. Денисенка, Дж. Коулмана, А. Є. Шапар, Р. Скеолона, М. Дугласа, З. П. Бараника, С. Стоуфера, В. О. Гришкіна, Ю. С. Перекопської, А.О. Сімахової, О. В. Нагорної, Дж. Л. Хернандеса, А. Кудлера, Л. Л. Рибалковського, О. П. Шиманської, П. Ю. Буряка, О. Кислиціної, О. А. Малиновської ін. Однак, незважаючи на широкий спектр наукових досліджень, подальшого вивчення потребують проблеми врегулювання світової міграційної кризи та пошук шляхів удосконалення регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні. Вищезазначена мета дипломної роботи обумовила необхідність постановки та вирішення таких *завдань*:

- з'ясувати основні теоретичні моделі ринків праці, види та причини трудової міграції в контексті глобалізації;

- виявити основні центри тяжіння мігрантів, проаналізувати кількісні показники і наслідки трудової міграції для країн-донорів і країн-реципієнтів робочої сили;
- проаналізувати сучасні міжнародні міграційні потоки, а також міграційні процеси в Україні;
- розглянути цілі та інструменти державного регулювання міжнародної трудової міграції в країнах-донорах і країнах-реципієнтах;
- виявити особливості державного регулювання трудової міграції в Україні.

Об'єктом дослідження є масштаби сучасних міграційних процесів, їх економічні та соціальні наслідки для країн-донорів і країн-реципієнтів, а також державне регулювання цих процесів, а **предметом** – є міжнародна міграція робочої сили.

Методи дослідження. Методичною основою роботи стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Серед них: метод наукового абстрагування – при дослідженні форм прояву трудової міграції у системі міжнародного ринку праці; табличний і статистичний методи, зокрема, метод групувань, динамічних порівнянь, кількісного аналізу, при дослідженні досвіду окремих країн у вирішенні проблем сприяння трудоєміграційним процесам і можливостей його використання в умовах України; графічний при оцінці трудоєміграційних потоків; системний підхід — при обґрунтуванні основних заходів і методів управління трудоєміграційними процесами в Україні.

Науковою новизною представленої роботи є дослідження та подальший розвиток теоретичних засад міграційних переміщень в умовах глобалізації. Удосконалено методичний підхід до оцінювання потенційних обсягів міграції на базі регресійного аналізу. Запропонована низка шляхів щодо регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні з використанням світового досвіду.

Деякі результати дипломної роботи відображені у **публікаціях**:

1. Задорожна І. Я. Тенденції трудової міграції в Україні / Фінансові аспекти розвитку економіки України : теорія, методологія, практика : Збірник

наукових праць молодих вчених та студентів. Том 1 / ред. кол. : Н. А. Хрущ, Р. С. Квасницька, І. В. Форкун та інші (відп. ред. Н. А. Хрущ). – Хмельницький : ХНУ, 2018. – С. 132-134.

2. Задорожная И. Я., Шиманская О. П. Необходимость усовершенствования концепции регулирования международной трудовой миграции в Украине. *Модернизация хозяйственного механизма сквозь призму экономических, правовых, социальных и инженерных подходов* : материалы XIII Международной научно-практической конференции, г. Минск, 22 ноября 2018 г. Минск, 2018.

Структура та зміст роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатка.

Дипломна робота викладена на 95 сторінках, містить 14 таблиць, 10 рисунків. Список використаних джерел охоплює 91 найменування.

РОЗДІЛ I

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В СИСТЕМІ ГЛОБАЛІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Теоретичні моделі ринків праці

Найважливішим параметром ринкової економіки є соціально орієнтоване функціонування ринку праці. Останнє передбачає раціональний розподіл робочої сили між галузями економіки, оптимальні масштаби зайнятості населення, стимулювання розвитку трудового потенціалу країни, впровадження сучасних методів управління і систем стимулювання праці, підвищення соціальної якості життя [1,189].

У сучасній науковій літературі існують різні версії трактування поняття "ринок праці", його розглядають: як форму взаємозв'язку між найманими робітниками, власниками капіталу та засобів виробництва, тобто сферу взаємодії продавців і покупців робочої сили, у процесі якої формується попит і пропозиція; як систему економічних відносин, які виникають у процесі відтворення робочої сили, середовище накопичення й відтворення людського капіталу [1,190–191].

У світовій практиці відомі різні моделі ринку праці, які використовуються для пояснення його структури, функціонування й розвитку. Модель, що базується на класичній (неокласичній) теорії "цінової рівноваги", якої дотримувались такі відомі західні вчені, як А. Маршал, А. Пігу та ін. [2;3] пояснює що основним регулятором ринку праці є ціна праці. В умовах досконалої конкуренції ціна праці прагне до рівноваги на такому рівні, де обсяг попиту й пропозиції праці співпадають. Тобто прихильники цієї моделі стверджували, що зростання заробітної платні – головна причина безробіття. В умовах досконалої конкуренції механізм ринкового саморегулювання сам розв'язує проблеми безробіття й дефіциту праці.

Зміст класичної теорії полягає в тому, що якщо пропозиція праці перевищує попит, то загострюється конкуренція між безробітними за робочі місця. Природною реакцією з боку роботодавців стає зниження рівня заробітної платні (зниження ціни праці), яке буде продовжуватися до тих пір, поки витрати роботодавців на оплату праці стануть настільки низькими, що буде вигідно найняти усіх працівників, які пропонують трудові послуги. Таким чином, ринок праці знову повертається до рівноважного стану. Якщо ж попит на працю перевищує пропозицію, то посилюється конкуренція між роботодавцями. Робітники пропонують свої трудові послуги в обмін на високу заробітну платню. Її зростання буде відбуватися доки витрати роботодавців на неї не почнуть приносити збитки. З цієї причини роботодавці відмовляться платити робітникам високу заробітну плату й знову на ринку праці відновиться рівновага.

Як бачимо, в класичній моделі конкуренція викликає тривале безробіття й тривалий дефіцит праці. З точки зору "класиків" економіка є саморегулюючою. Допомога держави у функціонуванні економіки розглядається як зайва, більше того як шкідлива. Положенням класичної теорії вперто суперечить існуючий факт – наявність періодів тривалого безробіття та інфляції, що час від часу повторюються.

Модель, що базується на кейнсіанській теорії зайнятості, називають теорією недостатнього попиту. Згідно з теорією Дж. Кейнса обсяг зайнятості визначається обсягом ефективного попиту, який включає споживчий попит (на предмети власного споживання) та інвестиційний попит (на засоби виробництва). Головна причина безробіття, як вважають прихильники цієї теорії, полягає у недостатньому обсязі ефективного попиту і пов'язана, перш за все, зі спадом як фазою економічного циклу. Падіння обсягу сукупного попиту пояснюється, на їх думку, головним психологічним законом споживання. У відповідності з останнім, люди схильні збільшувати своє споживання при зростанні доходів, однак, не в тій пропорції, у якій зростає дохід. У цих умовах основним методом підтримки зайнятості та її зростання стає зростання інвестиційного попиту і, насамперед, державних видатків [4].

Серед інших практичних заходів щодо зростання зайнятості Дж. Кейнс пропонував: державну підтримку приватного бізнесу, зменшення норми відсотка, здійснення політики контрольованої інфляції, кредитування підприємців за рахунок державного бюджету. Політика контрольованої інфляції в умовах стабільних цін відбувається як короткострокова політика грошових імпульсів і означає підтримку попиту на робочу силу. Таким чином, у кейнсіанській моделі основним регулятором ринку виступає держава. Вона впливає на сукупний попит на товари та послуги, тобто й на сукупний попит на працю. Регулюючий ефект заробітної плати розглядається лише на рівні фірми.

Пізніше з'являються альтернативні кейнсіанській макроекономічні концепції ринку праці. Одна з найбільш розповсюджених – монетаризм. Центральною категорією цієї моделі є природний рівень безробіття – термін введений М. Фрідманом [5]. Монетаристи наполягають на можливості досягнення макроекономічної стабільності лише в умовах повністю вільних конкурентних ринків – із гнучкими цінами на працю, без впливу держави, монополій і профспілок. За їх розумінням на ринку праці завжди є як дефіцит праці, так і її надлишок. Вакантні місця з'являються внаслідок змін попиту на працю. Наприклад, впровадження нової техніки обумовлює потребу у робітниках, які мають більш високий рівень кваліфікації, більш широкий спектр знань. І поки роботодавець шукає необхідних робітників, зберігається дефіцит праці.

Монетаристи піддають різкій критиці регулювання ринку праці: соціальні програми держави лише посилюють незайнятість населення, а високий рівень виплат по безробіттю лише стримують пошук нового робочого місця. Крім того, вони вважають, що вливання грошей в економіку стимулює тільки тимчасовий попит на залучення праці та інших ресурсів у виробництві. Вони існують поки грошова маса зростає, випереджуючи або більш високими темпами, а через деякий час починає підтримуватися лише за рахунок інфляції, яка потім саме стає причиною безробіття. Однак і вільний ринок праці теж недосконалий. Так, у багатьох розвинутих країнах з моделлю, схожою з нерегульованою, зростає

кількість відірваних від трудової діяльності людей, які існують за рахунок держави [6,70–74].

Спробою розв'язання цих проблем вільного ринку праці стає модель гнучкого ринку праці, яка передбачає:

- мобільність праці;
- територіальну, галузеву та іншу рухливість робітників;
- дистанційну гнучкість;
- оптимальне розосередження робочої сили щодо виробництв, підприємств, філіалів;
- гнучку зайнятість;
- еластичність і маневреність організаційних форм найму та трудової діяльності;
- функціональну гнучкість;
- взаємозамінність робітників, які володіють різноманітними професійними навичками;
- гнучкість системи оплати праці.

У США та країнах ЄС 2/3 працюючих найманих робітників припадає на традиційно зайнятих, 1/3 відноситься до гнучкої робочої сили. У Великобританії питома вага гнучкої робочої сили сягає 35%, у Данії – 43%, у Нідерландах – 30%, у Бельгії та Німеччині – 31%, Ірландії – 33%, Франції – 29% [7].

Важливим засобом досягнення рівноваги на гнучкому ринку праці є перехід до гнучкої заробітної плати, яка на макрорівні змінюється в залежності від динаміки економічних показників розвитку держави в цілому (ВНП, продуктивність праці), а на мікрорівні в залежності від попиту на конкретний вид праці, професіоналізму робітника, результатів діяльності підприємства. Підприємці й менеджери значну увагу починають приділяти людському капіталу як фактору конкурентоспроможності компанії. Такі тенденції обумовлені тенденцією зростання ролі людських ресурсів в економіці компаній та країн, зорієнтованих на інноваційну модель розвитку.

Заслуговує на увагу й модель, що базується на теорії раціональних очікувань. Її сутність ґрунтується на визначенні очікування людей відносно речей, які становлять для них грошовий інтерес. Ринкові суб'єкти збирають і обдумують інформацію під час формування загальноприйнятих в економічній теорії переконань у тому, що люди поведуться раціонально. Підприємці, споживачі і робітники, згідно з теорією, розуміють, як функціонує економіка, і мають можливість використовувати доступну інформацію для прийняття рішень, які найкраще відповідають їх приватним інтересам.

Розробці принципово нових підходів до цієї проблеми сприяла поява у 1958 році знаменитої роботи англійського економіста А. В. Філіпса "Співвідношення між безробіттям і ступенем вимірювання грошової заробітної плати", де він на аналізі статистичного матеріалу побудував криву, яка характеризує зв'язок між середньорічним зростанням заробітної плати й безробіттям. Цей взаємозв'язок виявився зворотнім: якщо заробітна плата зростає швидко, безробіття є невеликим, і навпаки [8,192–193].

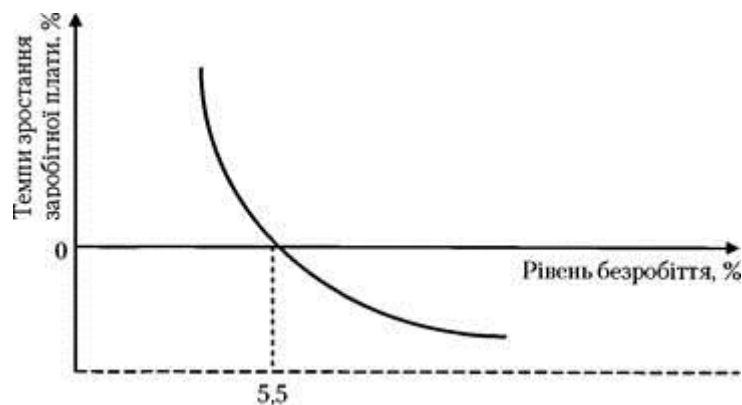

Рис.1.1. Крива А. В. Філіпса [8].

Така позиція повністю протилежна твердженням представників класичної теорії "цінової рівноваги", про що йшлося раніше. На їх думку, зростання заробітної плати – головна причина безробіття. У Дж. Кейнса регулюючий ефект заробітної плати розглядається лише на рівні фірми, а основним регулятором ринку праці виступає держава.

Існує також диференціація основних моделей трудових відносин за такою ознакою, як територіальна належність, про що зазначає В. Я. Швець у своїй монографії [6]. Так, європейська модель характеризується високим рівнем правової захищеності працівника, твердими межами трудового права, зорієнтованого на збереження робочих місць і галузевим (регіональним) тарифним регулюванням, відносно вимогам законодавчо встановленого рівня оплати і відносно невеликою диференціацією. Підприємці прагнуть розширити виробництво не за рахунок залучення додаткової робочої сили, а через технічну модернізацію й підвищення продуктивності праці. Процес активного заміщення живої праці стимулювався податковим законодавством – підвищенням виплачуваного підприємцями податку на фонд заробітної плати. Втім, і ця модель зазнала кризи, тому що її реалізація призводить до важкого доступу на ринок праці молоді й осіб із невисокою кваліфікацією. Крім того, послаблюється стимулююча роль оплати праці, знижуються темпи економічного зростання.

Що стосується англосаксонської моделі (Англія, США, Австралія, Нова Зеландія), то їй притаманна схожість трудових і громадянських прав, свобода роботодавців щодо питань наймання та звільнення, наявність переваги індивідуально–договірних відносин на рівні підприємства, фірми, а не галузі, регіону, підвищена мобільність робочої сили, диференціація оплати праці. Ця модель сприяє створенню нових робочих місць, зменшенню безробіття, однак при впровадженні цієї моделі існує значний прошарок "працюючих бідняків". Мова йде про осіб, трудові доходи яких не забезпечують мінімальний споживчий стандарт, а іноді вони менші від соціальної допомоги.

Скандинавська модель ринку праці (відома як "шведська") характерна для моделі соціально орієнтованої ринкової економіки. Вона передбачає забезпечення зайнятості практично всіх економічно активних і працездатних осіб із середнім рівнем оплати праці. Така політика на ринку праці неможлива без допомоги держави та фінансування державного бюджету. Однак це призводить до дефіциту останнього і, як наслідок, до падіння обсягів виробництва, й зрозуміло, до звільнення працюючих.

Японська модель ринку праці – це поєднання державного регулювання, особливо в зовнішньоекономічній діяльності (професійна дискримінація для іноземних громадян), з розвинутими внутрішніми ринками, для яких притаманний високий рівень внутрішньо–фірмових інвестицій у людський капітал, колективізм (управління на основі співробітництва, системи довічного найму для значної частини працівників, високий соціальний захист, турбота фірм і компаній про всіх працівників, довічна їх опіка). Рівень безробіття складає 2–3 %.

Китайська модель ринку праці – двосекторна, поєднує в собі жорстке регулювання трудових відносин "державно–соціалістичного" типу (формальна схожість з європейською моделлю, але відрізняється тим, що в Китаї немає профспілок у державному секторі з повною відсутністю правового регулювання у приватному секторі). У ньому панують трудові відносини, що характерні для раннього капіталізму. Ця модель стійка на початковій стадії індустріалізації, за авторитарного політичного режиму, що включає розвиток робочого руху за умов надлишку трудових ресурсів. Ситуація на ринку праці не вкладається в рамки моделей ринку праці, створених західними економістами. Так, явно викривленими стають канони класичного ринку праці.

Сьогодні головним фактором на ринку праці стає заробітна плата, що відповідає цій моделі. Однак різке скорочення реальних доходів в умовах інфляції не зменшує, а збільшує пропозицію на ринку праці, з'являються багато бажаючих працювати за сумісництвом у пошуках додаткового заробітку. У теперішній час вагомою складовою якості пропозиції роботи є рівень заробітної плати.

Переважаюча частина населення класично реагує на динаміку скорочення реальних доходів і, в першу чергу, на низький рівень заробітної плати. Цю ситуацію яскраво відображає український ринок праці, адже серед чинників масової еміграції українського населення доволі вагомим є різниця умов життя й рівня заробітної плати в Україні та країнах Заходу, відсутність перспектив професійного зростання для багатьох талановитих українців [9,18]. Класичну

поведінку, як правило, демонструють робітники, які користуються зростаючим попитом на ринку праці й претендують на високий рівень заробітної плати. Безперечно, наявність такої ситуації, з одного боку, зменшує пропозицію робочої сили на ринку праці, а з іншого – міграційний потік українців за кордон негативно впливає на демографічну ситуацію, призводить до втрати інтелектуального капіталу країни [9,19].

1.2. Глобалізація і закономірності міжнародного руху робочої сили: причини та наслідки міжнародної трудової міграції

В сучасних умовах міжнародна міграція набула широких масштабів, охопила практично всі країни світу, а міграційні потоки якісно змінилися. Протиріччя і проблеми, які породжуються міграцією як в країнах походження мігрантів, так і в країнах їх перебування, а також в світовому співтоваристві, є досить значними та викликають необхідність регулювання, для якого має бути наукове підґрунтя.

Наукові погляди на зміст міграції, її причини, фактори та наслідки розвивалися разом з розвитком самого явища і розвиваються до цих пір. З другої половини ХХ століття під впливом науково–технічної революції, регіональної економічної інтеграції та транснаціоналізації всі форми міжнародних економічних відносин, в тому числі, міжнародна міграція робочої сили, набувають нових рис. Нові явища в світі було використано і обґрунтовано в теоріях міжнародних економічних відносин, наприклад, в теоріях інтеграції визначається взаємодія форм міжнародних економічних відносин і роль кожної з них; в класичній теорії зовнішньої торгівлі обґрунтована взаємозалежність між рухом капіталу і робочої сили, з одного боку, і торгівлі – з іншого.

Науково–технічна революція зумовила необхідність структурної перебудови в рамках національних економік і світового господарства в цілому, наслідком чого стало зростання міграції кваліфікованої робочої сили [10].

Рональд Скеддон докладно дослідив міграцію населення як фактор подолання бідності, проаналізував теорію «нової економіки», вважаючи міжнародну міграцію складовою частиною загального процесу економічного розвитку, який веде, в кінцевому рахунку до скорочення бідності. В його роботах ми бачимо міграцію як систему, яка пов'язує країни / райони походження і призначення мігрантів, причому в цій системі переміщуються не тільки потоки людей, але також потоки товарів і капіталів [11]. Зміни в міжнародній міграції робочої сили в умовах глобалізації і новий характер міграційних процесів визначаються не тільки економічними факторами, але і соціальними, політичними, демографічними, екологічними, що знаходить відображення в розвитку теорій в рамках соціологічного та інших підходів.

Широкого поширення набули погляди прихильників теорії міграційної системи зв'язків, які розглядають транснаціональні соціальні мережі як один з найважливіших механізмів, що детермінують міграційні процеси [12;13]. Формування міждержавних соціальних спільнот надає сучасній міграції і ще одну нову специфічну ознаку: вона втрачає характер одностороннього руху і дедалі більше набуває рис транснаціонального процесу, що отримав назву транс міграції [14].

У міжнародну трудову міграцію в сучасних умовах залучені практично всі країни світу, вона прийняла всі зростаючі масштаби, наслідком чого стало виникнення багатьох нових проблем, як для держав, так і світової спільноти в цілому. Таким чином, актуалізується необхідність дослідження взаємозв'язку між міграційними проблемами, з одного боку, і економічними, демографічними і політичними процесами з іншого.

На появі в концепціях міжнародної міграції нових елементів також відбиваються неекономічні процеси: нестабільність політичних режимів, загострення внутрішньо-національних конфліктів, зростання безробіття, бідності, а також формування міждержавних соціальних спільнот, які дозволяють потенційним мігрантам усвідомити економічні можливості, політичну і соціальну стабільність життя в інших країнах. Глобалізаційні

процеси є найважливішим фактором розвитку міжнародної міграції робочої сили, але й сама міграція стає засобом що сприяє глобалізації країн і регіонів [15]. Це ставить під сумнів тезу багатьох теорій, що головною детермінантою міграції є розрив між різними групами країн в рівнях економічного розвитку і відповідно в рівнях і якості життя населення.

Сучасні міграційні процеси характеризуються збільшенням кількості переїжджаючих кваліфікованих робітників і фахівців. Крім того, якщо раніше масові міграції були викликані різними політичними або природними катаклізмами і носили стихійний характер, то сьогодні це постійний процес, який має тенденцію до зростання. Він охоплює практично всі регіони світу, як багаті, так і бідні. І, нарешті, відмінною рисою сучасних міграційних переміщень можна назвати появу величезної кількості нелегальних мігрантів.

Люди прагнуть поліпшити не тільки фінансову сторону життя, але і отримати інші права і свободи, яких вони були позбавлені в країні громадянства. Досить популярним напрямком ще кілька років тому був так званий дауншифтинг, коли люди з цілком благополучних в економічному плані держав їхали в менш розвинені, але більш дешеві для проживання. Одним з обов'язкових умов такого переїзду є наявність джерела пасивного доходу або віддаленої роботи. Однак це швидше виняток, ніж тенденція. Мало хто може надовго відмовитися від благ цивілізації заради проведення вільного часу.

Якщо підрахувати загальну кількість мігруючого населення, вийде, що в цьому процесі бере участь близько трьох відсотків усього населення землі. Процеси таких масштабів не можуть не впливати на економіку окремих країн і навіть цілих регіонів. У міграції робочої сили вбачаються як позитивні аспекти, так і негативні. Відтік вчених і кваліфікованих працівників з менш розвинених країн послаблює їх економіку, затримує їх розвиток, зате зміцнює позиції і без того сильних конкурентів. Це призводить до подальшої поляризації, збільшуючи розрив між багатими і бідними країнами.

Основні причини міжнародної міграції робочої сили – економічні. Це брак робочої сили в одних країнах, і її надлишок в інших. Також стимулює потік

міграції велика різниця в рівні заробітних плат і рівні життя. Фахівці з великим досвідом і прості робітники не зацікавлені у вакансіях у себе на батьківщині, якщо в сусідній державі їх робота оплачується краще.

До інших розповсюджених причин міграції можна віднести політичні, расові, національні (репатріація за наявними коріння на батьківщину предків). З метою здійснення аналізу причин трудової міграції доцільно врахувати наступні її види, наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Види трудової міграції

Класифікаційний критерій	Вид	Сутність
За термінами	Постійна	Без повернення працівника
	Тимчасова	На визначений термін з поверненням працівника на батьківщину
Маятникова	Регулярний рух	З дому на місце роботи чи навчання, за межі свого населеного пункту
	Сезонна	Переміщення працівників на місце роботи в певні періоди року з наступним поверненням
За видом переміщення	Еміграція	Виїзд з країни
	Імміграція	В'їзд в країну
	Реєміграція	Повернення емігрантів на батьківщину
За характером	Пряма	Переміщення з працевлаштуванням у компанії, де мігрант раніше не працював
	Опосередкована	Переміщення на іншу територію з працевлаштуванням у рамках однієї компанії
За формою трудової угоди	Індивідуальна	Переміщення однієї особи
	Колективна	Переміщення групи осіб
За формою реалізації	Суспільно організована	За участі державних і громадських організацій на їх організаційно-економічній підтримці
	Неорганізована	Проводиться силами і за кошти самих мігрантів без матеріальної і організаційної підтримки зовні
За статусом у країні призначення	Асиміляційна	З наданням громадянства приймаючої країни
	Неасиміляційна	Без надання громадянства приймаючої країни
За ступенем легальності та можливостями статистичного обліку	Офіційна	Переміщення з декларуванням мети участі у трудовій діяльності та легальне працевлаштування в приймаючій країні
	Неофіційна легальна	Переміщення з декларуванням туристичних цілей з наступним працевлаштуванням та реєстрацією в країні-реципієнті
	Нелегальна	Переміщення з наступною незареєстрованою трудовою діяльністю
	Міграція жертв	Зайнятість протиправною діяльністю за

	злочинних угруповань	кордоном не з власної волі
--	-------------------------	----------------------------

Примітка. Складено за [16]

Щодо того що отримує країна, з якої населення виїжджає на заробітки, то доцільно зауважити, що працівники, які отримують зарплату за кордоном, не платять податки в бюджет, країна–експортер робочої сили стає залежною від міграційної політики держав, в яких здебільшого працевлаштовані її громадяни. Прагнення підвищити життєвий рівень, отримати вищу заробітну плату є фактором активізації еміграції. Основу емігрантських потоків становлять два діаметрально протилежні сегменти ринку праці: з одного боку, висококваліфікована робоча сила, зацікавлена у більш повній реалізації та вищій оплаті; а з іншого, – низько кваліфікована робоча сила, для якої еміграція є єдиною альтернативою безробіттю. Втрата кваліфікованої робочої сили – найбільший негативний вплив на країну виходу, можливо, полягає в тому, що молоді випускники та фахівці різних спеціальностей втрачаються для вітчизняного ринку, втрачають свої професійні якості, не працюючи за спеціальністю. Важливою проблемою є соціальне сирітство. Коли батьки виїжджають, діти та інші утриманці страждають найбільше, оскільки вони втрачають важливий психологічний зв'язок, який їм потрібний. Багато дітей піддаються соціальним вадам в ранньому віці через відсутність батьківського контролю [16].

Але оскільки велика частина населення вирішує свої економічні проблеми за кордоном, а отримані кошти витрачає у себе на батьківщині, це зменшує соціальну напруженість, коли для розвитку і створення власних робочих місць немає ні ресурсів, ні передумов. Позитивні аспекти як для країн–реципієнтів, так і для донорів робочої сили розглянуто у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Позитивні аспекти міжнародної міграції

Сфера відносин	Країна вибуття	Країна прибуття
----------------	----------------	-----------------

Економічна	Зменшення рівня безробіття	Зростання внутрішнього попиту на товари і послуги, зменшення дефіциту персоналу
Освітньо–наукова	Напрацювання ділових зв'язків, міжособистісних контактів емігрантів з провідними науковцями, поступова інтеграція науковців до світового науково–технічного й освітнього товариства	Економія на витратах на освіту та підготовку кадрів, участь у формуванні міжнародних професійних та наукових співтовариств
Соціально–демографічна	Підвищення рівня добробуту сімей мігрантів	Розширення соціальних зв'язків, вирішення демографічного питання «старіння нації»
Валютно–фінансова	Додаткові надходження у формі грошових переказів мігрантів на батьківщину	Можливість ефективної реалізації мігрантами валютних та фінансових цінностей у країні прибуття
Податкова	Додаткові надходження у формі податків від діяльності фірм–Посередників	Додаткові надходження у формі податків від діяльності підприємців–Нерезидентів
Інвестиційна	Розширення форм і напрямів інвестування за рахунок збільшення надходжень домогосподарств	Приплив капіталу та створення нових робочих місць при міграції підприємців, що здійснюють підприємницьку діяльність на території країни
Інноваційно–технологічна	Підвищення кваліфікації персоналу за кордоном, що сприяє припливу на батьківщину нових ідей, технологій, розробок	Обмін знаннями, приплив капіталу, ідей та розробок, що призводять до підвищення конкурентоспроможності національної продукції
Культурна	Формування нових інтегрованих культурних цінностей та удосконалення професійної етики	Формування нових інтегрованих культурних цінностей та удосконалення професійної етики

Примітка. Складено за [17,27; 20,24; 39; 18,6].

Міграція населення в цілому має позитивний соціальний характер: раціональне, розумно організоване переміщення громадян сприяє розвитку місцевої економіки, появі нових робочих місць, позитивно впливає на інфраструктуру міст, допомагає втілити творчі плани людини. Як наслідок – зростаюче невдоволення місцевого населення. Приплив кваліфікованих кадрів з–за кордону дозволяє «рухати» економіку і науково–технічний прогрес без витрат на освіту фахівців. Товари, вироблені за допомогою дешевої робочої сили, більш конкурентоспроможні на світовому ринку. Крім того іноземці, що приїхали, стають споживачами, купуючи місцеві товари.

Крім економічних наслідків міграції є безліч інших, які зачіпають практично всі аспекти життя. Наприклад, міграція змінює демографічну картину, омолоджуючи старіючі держави Європи. Зростання злочинності, пов'язане з високою концентрацією мігрантів в окремих регіонах, призводить до розпалювання міжнаціональних конфліктів. Але в цілому трудова міграція вигідна всім її учасникам: і окремо взятому працівникові, і країнам загалом [18].

1.3. Методи вимірювання міжнародної трудової міграції

Міграція впливає на динаміку чисельності населення, змінює його демографічні характеристики, національний і релігійний склад. Наслідки міграції розглядаються в контексті безпеки – політичної, соціальної або економічної. Все частіше обговорюється вплив міграції на здоров'я населення. Економічні наслідки міграції великі: мігранти є активними учасниками ринків праці; в багатьох державах грошові перекази мігрантів – це найважливіший фактор зростання доходів населення і розвитку цих держав. Важко будувати прогнози населення без надійних даних стосовно міграційних потоків, особливо, якщо вони значні. Такі події як народження і смерть досить легко враховуються, вони мають місце в житті кожної людини і однозначно піддаються обрахунку. Число подій дорівнює числу осіб, з якими вони відбулися.

Критерії, які застосовують при проведенні аналізу та обліку міграції наведені в таблиці 3.1

Таблиця 1.3

Основні критерії для систематизації та обліку міграції

Критерій	Тип міграції
Напрямок (в'їзд/виїзд)	В'їзд/виїзд(прибулі/вибулі) Прибуття – імміграція Вибуття – еміграція.
Перетин адміністративного або державного кордону застосовується лише з іншими критеріями	Адміністративний кордон територіальної одиниці всередині країни – внутрішня міграція (міжобласна, міжрайонна і т.д.) Кордон держави – міжнародна міграція

Термін перебування/відсутності і пов'язаний з цим статус	Короткострокова чи довгострокова міграція Тимчасова чи на постійне перебування
Причина чи умови переїзду (мотиви, фактори)	Добровільна: вільний вибір (трудова, навчальна, сімейна) Вимушена (політичні переслідування, військові конфлікти)
Статус законності	Легальна/Нелегальна (в'їзд, перебування, робота)

Примітка. Складено за [19].

Міграцію виміряти набагато важче. Переміщення людей розрізняються за напрямками (вибуття або прибуття), терміном відсутності або перебування, відстанню, цілями тощо. Одна і та ж людина може змінити місце проживання кілька разів упродовж свого життя (або навіть певного періоду спостереження), а короткострокові поїздки врахувати ще важче через їх часту повторюваність. Необхідно зважати, що при обліку мігрантів жоден з критеріїв майже ніколи не використовується як єдиний. Наприклад, коли ми говоримо про довгострокову міграцію, то враховуємо напрямок переїзду (прибуття або вибуття), факт перетину кордону держави і тривалий термін проживання на новому місці.

При вивченні міграції, пов'язаної з конкретною причиною, наприклад, роботою, ми беремо до уваги напрямок переїзду (іноземна робоча сила в нашій країні або громадяни нашої країни, які виїхали на роботу за кордон) і її тривалість (сезонна, довгострокова, короткострокова та ін.).

На рис. 1.1. відображені підгрупи мігрантів за критерієм терміну перебування за кордоном. До довгострокових мігрантів відносяться всі особи, які переїжджають в країну, відмінну від країни їх постійного (звичайного) проживання, терміном рік і більше, і, таким чином, країна призначення стає новим місцем їх постійного проживання [19].

Рис. 1.2. Категорії мігрантів в залежності від терміну перебування за кордоном [20]

Працюючи зі статистикою, ми маємо справу з абсолютними і відносними показниками міграції. До абсолютних показників відносять чисельність (або контингент мігрантів), які знаходяться на даній території в певний момент часу і обсяги міграційних потоків на дану територію (число прибулих) та з неї (число вибулих). Вимірювання контингентів проводиться при переписах, обстеженнях або на основі адміністративних даних, коли є можливість отримати відповідну інформацію на певну дату.

Вимірювання потоків міграції проводиться шляхом підрахунку подій переїзду за певний часовий інтервал. При цьому найважливішим показником є чиста міграція (*nettomigration*), яка розраховується як різниця між прибулими на дану територію і вибулими за її межі, цей показник, зазвичай, називається міграційним сальдо (рідше – нетто міграцією) [21].

Позитивна чиста міграція відображає міграційний приріст або чисту імміграцію. Негативна чиста міграція – це міграційний спад або чиста еміграція. Сума потоків вибулих і прибулих (по одному напрямку міграції) називається міграційним оборотом або валовою («брутто») міграцією (*Migration turnover / gross-migration*). Чисельність населення країни або регіону змінюється за рахунок двох компонентів: природного і міграційного приросту. Показники чистої міграції застосовуються для поточних оцінок чисельності населення за допомогою рівняння демографічного балансу (рис.1.3).

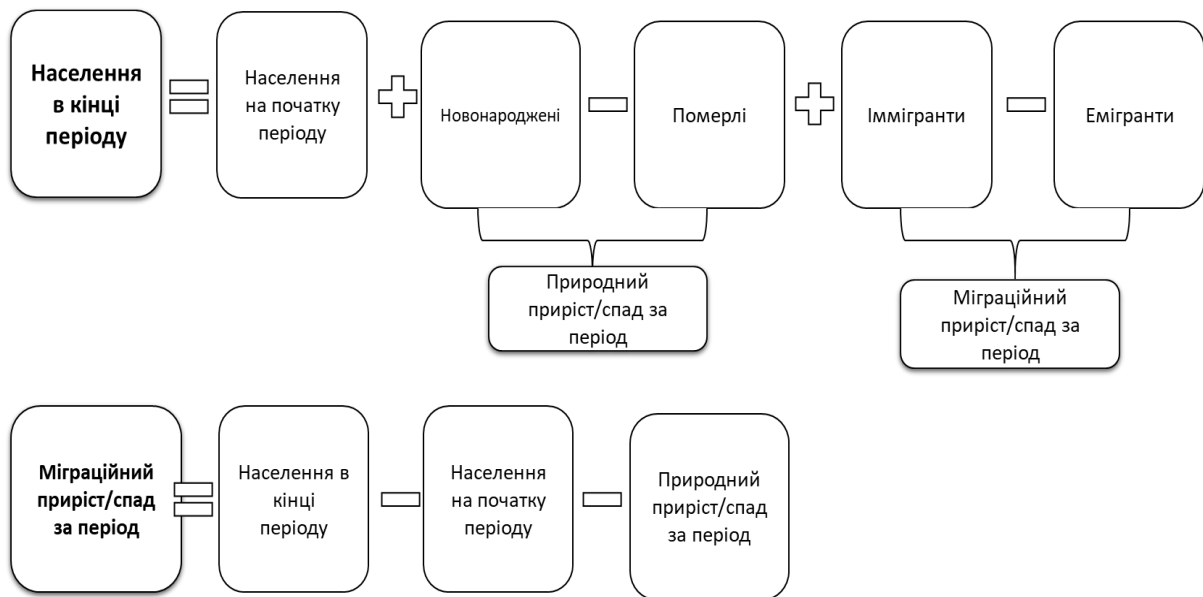

Рис. 1.3. Схема обліку міграції в відображенні демографічного балансу [21]

Якщо облік міграції налагоджений не дуже добре або відсутній, то обсяги чистої міграції можна розрахувати за допомогою статистики природного руху. Ці дані, як правило, скрізь збираються на достатньо хорошому рівні. На схемі показано як, знаючи чисельність населення країни на дві дати (частіше всього – двох переписів), можна визначити, якою могла бути чиста міграція за весь період.

У країнах, де ведеться поточний облік міграції, щороку також розраховується обсяг чистої міграції. Порівняння зареєстрованої та можливої чистої міграції дозволяє оцінити похибку поточного обліку. Ця величина згодом використовується для переоцінки чистої міграції за кожен рік міжпереписного періоду. Абсолютних величин при вимірюванні міграції може не вистачити для опису міграційної ситуації, особливо, якщо потрібно порівняти характер міграції в різних регіонах або країнах. В цьому випадку потрібно використовувати відносні показники [22;23].

Найпростіший підхід – виразити структуру потоків або контингентів (за країнами походження, статтю, віком тощо) в процентах. Але при описі або аналізі міграційних потоків, часто потрібно виміряти їх інтенсивність. В цьому випадку можна використовувати різні коефіцієнти. Основними з них є

коефіцієнти інтенсивності міграції, які розраховуються як число подій міграції, поділене на середньорічну чисельність населення країни виходу або заселення:

$$K = \frac{M}{P} * C \quad (1.1)$$

де

K – коефіцієнт інтенсивності міграції;

M – кількість мігрантів або міграційних подій;

P – чисельність населення даної території

C – константа, що дорівнює одиниці, 100 (тоді результат виражається в показнику «на сто чоловік населення»), але частіше за все – 1000. В останньому випадку результати вимірюються в проміле або – «на тисячу населення» [24].

Переважає більшість мігрантів виїжджають за кордон по незалежних каналах і самі знаходять там роботу. Крім великого недообліку, статистика контрактів, укладених в країні походження, може відображати лише специфічні потоки трудових мігрантів. І судити про всю трудову еміграцію за цими даними було б невірно.

При дослідженні міграційних процесів застосовують кількісні та якісні методи. Кількісні методи дозволяють виділити закономірності розвитку явища та вивести спільні ознаки, в той час як якісні методи дозволяють здійснити структурний опис та пояснити динаміку процесу [25,17]. Якісні методи дозволяють здійснити структурний опис міграційних потоків, кількісні – виділити закономірності розвитку явища та пояснити динаміку процесу. Кількісні методи дослідження динаміки міграційних зрушень полягають в обробці статистичної інформації і базуються на розрахунку детермінованих показників, таких як масштаби та коефіцієнти прибуття та вибуття, міграційне сальдо, валова міграція, коефіцієнт загального міграційного обороту та результативність міграції [26,28; 27,82].

1. Масштаби прибуття – число іммігрантів, які прибули в країну з-за кордону за певний період часу.

2. Масштаби вибуття – число емігрантів, що вибули за кордон з країни за певний період часу.

3. Коефіцієнт прибуття – характеризує інтенсивність міграційного притоку населення; демонструє вплив міграційного притоку у формуванні населення території; є своєрідною мірою привабливості території у якості місця проживання для населення інших територій, розраховується в проміле або на 10 тис. осіб.

$$\text{КП} = \text{МП} / \text{Середньорічна чисельність населення}, \quad (1.2)$$

де

КП – коефіцієнт прибуття;

МП – масштаби прибуття.

4. Коефіцієнт вибуття – характеризує інтенсивність міграційного відтоку населення, показує вплив міграційного відтоку у формуванні населення території; одночасно з цим показує рівень непривабливості території у якості місця проживання, розраховується в проміле або на 10 тис. осіб.

$$\text{КВ} = \text{МВ} / \text{Середньорічна чисельність населення країни}, \quad (1.3)$$

де

КВ – коефіцієнт вибуття;

МВ – масштаби вибуття.

5. Сальдо міграції (чиста міграція, міграційний приріст) – різниця між числом осіб, які прибули в країну і вибули з неї за певний період часу:

$$\text{Сальдо міграції} = \text{МП} - \text{МВ} \quad (1.4)$$

де

МП – масштаби прибуття;

МВ – масштаби вибуття.

6. Валова міграція (сукупна міграція) – сумарне число осіб, які прибули в країну і вибули з неї за певний період часу:

$$\text{Валова міграція} = \text{МП} + \text{МВ}, \quad (1.5)$$

де

МП – масштаби прибуття;

МВ – масштаби вибуття.

7. Коефіцієнт міграційного обороту – відношення валової міграції до загальної чисельності населення країни:

$$\text{КМО} = (\text{МП} + \text{МВ}) / \text{Середньорічна чисельність населення}, \quad (1.6)$$

де

КМО – коефіцієнт міграційного обороту;

МП – масштаби прибуття;

МВ – масштаби вибуття.

8. Результативність міграції – відношення числа осіб, що вибули з певної території, до числа осіб, що прибули. Показник демонструє скільки вибулих осіб припадає на одного прибулого, чи, іншими словами, у скільки разів потік вибулих перевищує потік прибулих. Вагома характеристика міграції, що свідчить про ступінь закріплення мігрантів в країні. Чим вищий зазначений коефіцієнт, тим вища частка мігрантів, що не адаптувалися до нових умов проживання та зайнятості.

$$\text{РМ} = \text{МВ} / \text{МП}, \quad (1.7)$$

де

РМ – результативність міграції;

МП – масштаби прибуття;

МВ – масштаби вибуття.

Числові характеристики міграції використовуються як в абсолютному, так і у відносному вираженні у розрахунку на 1000 осіб відповідної території чи соціально-демографічної групи населення. Дослідження схильності населення до міграції є більш складним завданням, ніж оцінка числа осіб, що вже прийняли рішення про переїзд. Натомість для розробки державної політики з управління міграційними потоками важливим завданням є виявлення саме міграційних настроїв та прогнозування потенційних масштабів міграції з метою попередження відтоку кваліфікованого персоналу.

Наразі часто підходи до кількісної оцінки схильності населення до міграції у тому чи іншому регіоні базуються на даних вибіркового соціологічного

досліджень. Недоліком використання даних соціологічних досліджень є висока трудомісткість збору інформації та швидка втрата її актуальності. Результати соціологічних опитувань можуть використовуватися як у чистому вигляді, так і з подальшою експертною обробкою. Наприклад, фахівці Центру східних досліджень застосовують метод Дельфі для прогнозування обсягів міграції між країнами ЄС. Дослідниками здійснено аналіз результатів анонімних опитувань експертів різних професійних груп (державних службовців, науковців, представників громадськості та міжнародних організацій) у країнах Вишеградської четвірки та країнах Східного партнерства [26,5].

Американський інститут громадської думки GALLUP визначає індекс потенційної чистої міграції, що показує різницю між кількістю дорослого населення, яке за сприятливої можливості погодиться іммігрувати в країну, та кількістю осіб, що погодяться емігрувати, у відношенні до загального обсягу дорослого населення [27,8]. При математичному моделюванні міграційних процесів, що базуються на даних офіційної статистики, важливим завданням є вибір та врахування факторів, які впливають на обсяги міграційних потоків. Базові математичні моделі оцінки схильності населення до міграції та прогнозування її обсягів базувалися на положеннях гравітаційного закону просторової взаємодії, відповідно до якого «демографічна» сила тяжіння між регіонами обернено пропорційна відстані між ними. Дж. Ціпф запропонував так звану гравітаційну модель прогнозування обсягів міграції між регіонами, що мала вигляд [28]:

$$M_{ij} = G P_i \cdot P_j R_{ij}^{-2}, \quad (1.8)$$

де

M_{ij} – масштаби міграції між містами i та j ;

P_j – чисельність населення в містах i та j відповідно;

R_{ij}^{-2} – відстань між містами i та j ;

G – статистично розрахована постійна «гравітації».

Відповідно до наведеної моделі, міграційний потік між регіонами прямо пропорційний населенню в регіонах вибуття та прибуття та обернено

пропорційний квадрату відстані між ними. Недоліком зазначеної моделі є припущення відносно симетричності міграційних потоків між регіонами, що на практиці не відповідає дійсності, а також неврахування факторів соціально–економічного розвитку регіонів, що впливають на прийняття особою рішення про міграцію. В якості альтернативи гравітаційним моделям виступають моделі проміжних можливостей Стоуфера [29]. Соціолог вважав, що кількість людей, які переміщуються на певну відстань, обернено пропорційна кількості перешкод і прямо пропорційна кількості перспектив, що відкриваються перед мігрантами. До перешкод Стоуфер відносив усі обставини, що заважають міграційному процесу (витрати на пересування, нестача інформації, негативне ставлення місцевого населення до приїжджих, політичні та законодавчі обмеження тощо). Тобто він вважав, що відстань і чисельність населення двох територій не головне, що визначає обсяги міграції між ними. Перевагою даної теорії є те, що в ній враховуються різні чинники, які впливають на ймовірність міграції.

В останні роки великої уваги набуває феномен циркулярної міграції, тобто таких форм трудової міграції, які передбачають повернення мігранта в країну походження з тим, щоб потім знову на якийсь час виїхати на заробітки закордон. Облік таких переміщень дуже важливий з точки зору міграційної політики. Однак зібрати інформацію про циркулярних мігрантів, поки, мабуть, можливо тільки з допомогою вибіркового обстеження. Розвиток автоматизованих систем обліку трудових мігрантів (в країнах призначення) допоможе з'ясувати, скільки мігрантів і вкотре повторно прибули в країну призначення на роботу, і якою була перерва між приїздами з цією метою [30].

Висновки до розділу 1

У західних економічних теоріях існує кілька основних концепцій аналізу ринку праці, які розкривають його структуру, механізм функціонування та причини порушення рівноваги (виникнення безробіття) на макро– та мікрорівнях. Існує кілька моделей ринку праці, які пов'язані з особливостями

політики зайнятості, що проводиться в окремих країнах. Національна модель ринку праці складається з тієї чи іншої системи підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації працівників, системи заповнення вакантних робочих місць та способів регулювання трудових відносин за участю профспілок. Відповідно до поєднання цих компонентів, виділяють, насамперед, японську модель ринку праці, американську модель, шведську модель, а також деякі інші.

Всі існуючі теоретичні концепції механізму ринку праці не є абсолютними. При реалізації соціально–економічної політики кожна держава, в залежності від конкретних обставин, може використовувати елементи тієї чи іншої концепції. Кожна країна будує свою власну, унікальну модель ринку праці, але з теоретичної точки зору більшість дослідників розрізняють дві крайніх моделі – модель Японії та американську модель –, які є практично відмінними. Решта національних моделей займають певне проміжне положення між ними.

Глобалізаційні процеси стали вагомим каталізатором міграції населення, що фактично виконує функцію акселератора в її розвитку. У свою чергу, міграція все більшою мірою виконує роль чинника глобалізації в розвитку окремих країн і регіонів.

Оскільки трудова міграція – лише частина міграційного процесу, для її вивчення використовуються ті ж джерела, які дозволяють отримати статистику міграції в цілому. До них відносяться: перепис населення і вибіркові обстеження, різноманітні адміністративні системи обліку і документування населення, а також дані, що збираються на кордонах держав (при паспортному контролі, обробці міграційних карток або за допомогою спеціальних обстежень пасажирів). Кожне з джерел має свої переваги і недоліки, і прийнято вважати, що щодо міграції не існує будь–якого універсального і ідеального джерела даних через складність обліку.

На відміну від подій природного руху населення (народження і смерті), події міграції різноманітні, вони можуть повторюватися в житті людини, відбуватися з різних причин, напрямками та на різні терміни. Межі між різними видами міграцій (і мігрантів) бувають досить розмиті, що ускладнює

класифікацію мігрантів і виділення «чистих» статистичних категорій. В цьому відношенні обстеження часто є найбільш підходящим інструментом збору даних, оскільки мають певну гнучкість.

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ СВІТОВИХ ТРУДОМІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ У XXI СТОЛІТТІ

2.1. Оцінка міграційних потоків у світовій економіці

Основні напрямки міжнародної міграції робочої сили, зазвичай, спостерігаються між країнами, що розвиваються (експортерами робочої сили) і розвиненими країнами. Традиційні центри тяжіння мігрантів — це, як і раніше, економічно сильні країни, такі, як США, Канада, Австралія і Нова Зеландія. Потік мігрантів умовно можна розділити на дві складові: перша — це «світові мізки», люди з освітою, їх «поставляють» Західна Європа, Росія, Індія, друга — низькокваліфікований персонал з Латинської Америки, Азії [30].

Важливим індикатором зростання масштабів міжнародної міграції є збільшення частки міжнародних мігрантів в чисельності населення країн. Загалом, в світовій статистиці частка міжнародних мігрантів в загальній чисельності населення збільшилася незначно (з 2,5% в 1960 році до 3,0% в 2005 році, 3,4% у 2017 році). Однак, найбільше їх частка зросла в загальному населенні країни в нафтовидобувних країнах Перської затоки: в Бахреїні з 17,1% до 40,7%, в Кувейті з 32,6% до 62,1 %, в Катарі з 32,0% до 78,3%, в ОАЕ з 2,4% до 71,4%, в Саудівській Аравії з 1,6% до 25,9%. Сюди приїжджають робітники з Єгипту, Ємену, Сирії, Судану, Індії, Пакистану, Бангладеш та ін. Таким чином, в сучасному світі міжнародні міграційні потоки перетворилися в глобальне явище, яке має вплив на всі сторони життя світової спільноти, а міжнародна міграція стала одним з ключових джерел соціально-економічного розвитку держав [32].

В даний час міжнародною міграцією охоплено, по суті, всі країни світу, які в тій чи іншій мірі виявляються залученими до світових міграційних потоків. Навіть такі закриті держави як Північна Корея, Куба, Китай все більш активно залучаються до світових міграційних процесів, при тому, що еміграція з них контролюється значно жорсткіше, ніж імміграція, на протипагу багатьом іншим

країнам. Так, в Китаї, наприклад, нелегальний виїзд з країни загрожує для китайців дуже серйозними покараннями, аж до смертної кари.

Епоха масових переміщень в межах всього світу не залишила осторонь жодну країну, міжнародні мігранти з'явилися всюди. В останні десятиліття в міграційному процесі стали простежуватися певні зміни:

- зміна тимчасової тривалості міжнародної міграції (характеризується поперше, появою категорії туристів, по-друге, вияв переваги в бік тимчасової роботи за кордоном на противагу еміграції);
- зміна вимог до мігрантів (епоха, коли країни потребували низькокваліфікованої праці поступово проходить, тепер держави зацікавлені в висококваліфікованих фахівцях);
- фемінізація міграційних потоків (за даними ООН 48,6% мігрантів – жінки).

Економічна інтеграція сприяє зростанню інтенсивності міграційних потоків [33]. Розглядаючи географію потоків міжнародної трудової міграції, необхідно відзначити, що приблизно половина всіх зареєстрованих трудових мігрантів переміщується з однієї країни, що розвивається, в іншу. Наприклад, близько 2 млн. азіатських працівників залишає щорічно свої країни в пошуках роботи в інших країнах в цьому ж або в інших регіонах на умовах короткострокових контрактів зайнятості.

У той же час міграція працівників з країн, що розвиваються, в розвинені країни продовжує неухильно зростати протягом останніх десятиліть, при цьому основна частина приросту легальних трудових мігрантів (понад 81%) припадає на США. В результаті трудові мігранти з країн, що розвиваються, представляють в даний час найбільшу категорію мігрантів в розвинених країнах, що становить 57,8% від усіх працівників-мігрантів.

Міжнародна міграція сприяє зростанню населення у багатьох частинах світу і, навпаки, сприяє його скороченню в деяких країнах або регіонах. У період з 2000 по 2015 рік міграція спричинила 42% зростання населення Північної Америки та 31% в Океанії. Оскільки міжнародні мігранти складають більшу частку осіб працездатного віку в порівнянні з загальною чисельністю населення,

чистий притік мігрантів знижує рівень залежності, тобто кількість дітей та людей похилого віку у порівнянні з робочим віком.

У країнах Африки, Азії та Латинської Америки та Карибського басейну чистий вплив міграції на зростання населення є негативним у більшості країн, але, зазвичай, малий у порівнянні з іншими змінами населення. Однак у деяких невеликих країнах, що розвиваються, негативний вплив еміграції на чисельність населення може бути значним, особливо серед дорослого населення працездатного віку.

У більшості країн Європи, Північної Америки та Океанії міжнародні мігранти в 2017 році становили понад 10% загальної чисельності населення. З 244 мільйонів мігрантів у 2017 році найбільша частка належала Європі (більше 31%), Азії (майже 31%), а Північній Америці (понад 22%) (рис. 2.1). Найбільша кількість мігрантів зосереджена у Західній Європі (36%) та Східній Європі (26%) з загальним обсягом 76 мільйонів мігрантів у 2017 році (рис. 2.1б).

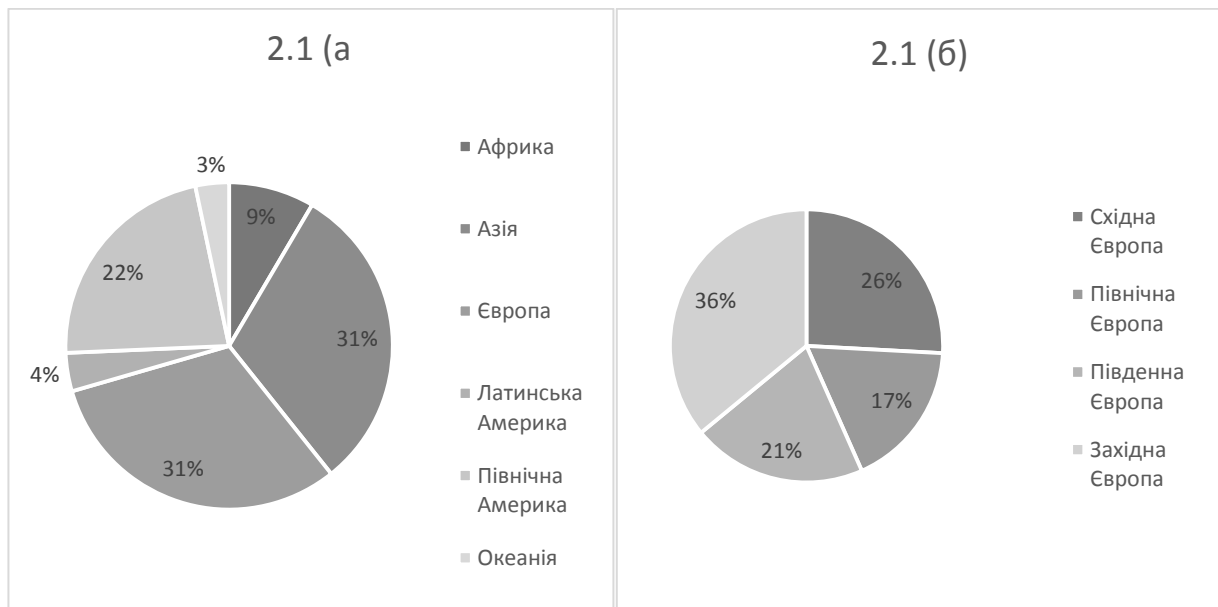

Рис. 2.1. Міжнародний розподіл мігрантів за регіонами (а) та в Європі (б), 2017 р. [33].

У 2017 році Азія та Європа були регіонами походження найбільшої кількості міжнародних мігрантів – 106 млн. і 61 млн. відповідно. Латинська

Америка та Карибський басейн налічують 38 млн., а Африка – 36 млн. У період з 2000 по 2017 рр. В Африці спостерігався найбільший відносний приріст числа міжнародних мігрантів в регіоні (+ 68%), а також Азії (+ 62%), Латинській Америці та Карибському басейні (+ 52%) та Океанії (+ 51%) [33].

Найбільш відвіданими європейськими країнами мігрантів у 2017 році були: Німеччина, Великобританія, Франція, Іспанія та ін.(рис 2.2).

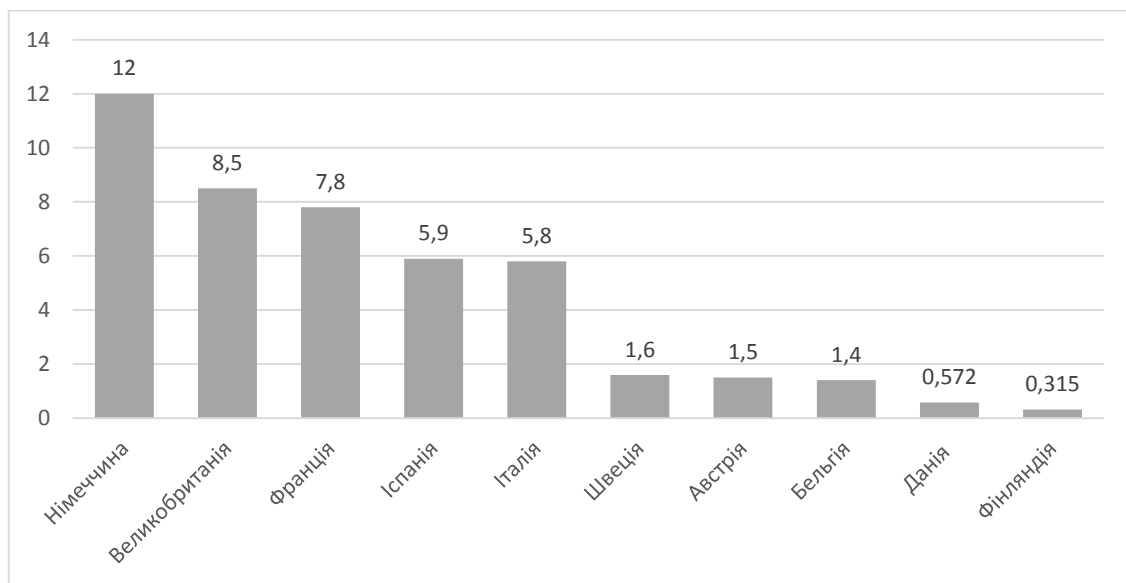

Рис. 2.2. Найбільш відвідувані країни трудовими мігрантами 2017 р. [34].

Основними країнами походження мігрантів у європейські регіони були: Російська Федерація (понад 6 млн.), Польща (3,6 млн.), Румунія (майже 3 млн.) [35]. У 2017 році в порівнянні з 2016 роком міграційні потоки зросли на 30% у Німеччині, на 4% в Росії, у Бельгії – на 7%, в Іспанії – 18%, у Швеції – 26%, у Великобританії – на 6% (головним чином через голосування Вrexit у червні 2016 року) та на 5% у Данії [34].

Зростання середнього віку мігрантів спостерігалось у світі з 38,0% в 2000 році до 39,2% в 2017 році. Проте в деяких регіонах, таких як Азія, Океанія та особливо в Латинській Америці та Карибському басейні, середній вік мігрантів знизився приблизно на три роки, 48,4% міжнародних мігрантів були жінками. Жінки-мігранти перевищують кількість чоловіків-мігрантів у всіх

регіонах, окрім Африки та Азії; в деяких країнах Азії мігранти-чоловіки перевищують кількість жінок-мігрантів приблизно в пропорції 3:1.

19 вересня 2016 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Нью-Йоркську декларацію про біженців та мігрантів, в якій держави-члени ООН погодились запровадити нову політичну стратегію в проблемах міграції. Вони також взяли на себе зобов'язання більш рівноправно розподіляти тягар та відповідальність за прийом та підтримку біженців у світі, захист прав людини стосовно всіх мігрантів та боротьбу з ксенофобією та нетерпимістю, спрямованою на мігрантів.

Достовірні дані про чисельність нелегальних мігрантів в світі відсутні. За різними оцінками, в даний час від 10 до 15% всіх міжнародних мігрантів (тобто від 19 до 29 млн. осіб) знаходяться в країнах перебування з порушенням закону, в тому числі в США нелегальних іммігрантів налічується від 10 до 15 млн. осіб, в країнах Західної Європи від 5,6 до 8,4 млн. осіб, в країнах Південної Америки від 1,5 до 6 млн. осіб, на Близькому сході від 1 до 3 млн. осіб, в Японії від 300 тис. до 1 млн. осіб, в Австралії і Новій Зеландії близько 80 тис. осіб. Іншими словами, по світу в цілому нелегальні іммігранти становлять більше половини легальних працівників-мігрантів, і їх чисельність не зменшується, незважаючи на посилення імміграційного законодавства і прийняття спеціальних законів, спрямованих на боротьбу з нелегальною міграцією [35].

Найбільш складною є ситуація з переселенцями, яка викликає доволі багато складнощів для керівництва країн. В першу чергу, державна скарбниця не може виділити достатньо коштів на потреби біженців. Також більшість країн не мають у своєму розпорядженні опалювального житла для переселенців. Відсутні і співробітники, готові працювати з мігрантами [36].

У 2018 році понад 180 000 мігрантів, включаючи біженців, прибули до Європи через Середземне море – міграційний маршрут, на якому зафіксовано найбільшу смертність у світі. Більшість з них «подорожують» з Лівії, Тунісу чи Єгипту, ризикуючи своїм життям в пошуках безпеки в Італії та за її межами. Важливою проблемою при цьому стало розпізнання особистостей біженців.

Багато жителів мирних країн викидають паспорти або представляють фальшиві документи, щоб видати себе за сирійців, на батьківщині яких йде громадянська війна. Існують побоювання, що серед переселенців можуть виявитися послідовники «Ісламської держави». Цілком реально, що мета їхнього приїзду – здійснення терористичних актів.

Проте переважна більшість людей переміщуються в межах своєї країни походження, або залишаються близькими до нього. У Нігерії постійний конфлікт з Боко-Харамом змусив 1,8 мільйонів людей втекти зі своїх будинків та шукати безпеку в інших частинах країни. Ліван із населенням 4,5 млн. осіб бореться за розміщення 1,2 млн. сирійських біженців. Зростаюча їх кількість перебуває в важких умовах у таборах або серед приймаючих громад на кордонах Туреччини та Йорданії.

На даний час чисельність людей, які хочуть залишити свою країну, є значно більшою, ніж готові прийняти країни-реципієнти. Найбільша кількість прибулих – 1010,078 – було зафіксовано у 2015 році. Понад 800 000 з них були продані морським шляхом з Туреччини до Греції, і більшість з них продовжували подорожувати по Європі, щоб дістатися до Німеччини та Швеції.

З 2015 року кількість біженців та мігрантів, які прибули до Греції, різко скоротилася після того, як ЄС та Туреччина підписали угоду про повернення турецьких мігрантів, які не подають заявку на отримання притулку або їхні позови відхилено. Кількість людей, які прибули до Італії, не змінилася до 2018 року. У 2016 та 2017 роках 180 000 і 119 000 прибули до Італії відповідно. У 2017 році Італія отримала 67% прибулих мігрантів з ЄС. Проте, з січня до середини вересня 2018 року, кількість прибулих в Італію значно скоротилася. У той же період Іспанія отримала найбільшу кількість мігрантів та біженців – майже 35 000 – більшість з них прибула морем та понад 5300 сушею до Сеути та Меліли (двох іспанських анклавів у Північній Африці). На рис 2.3 відображена динаміка потоків біженців в країни ЄС [37].

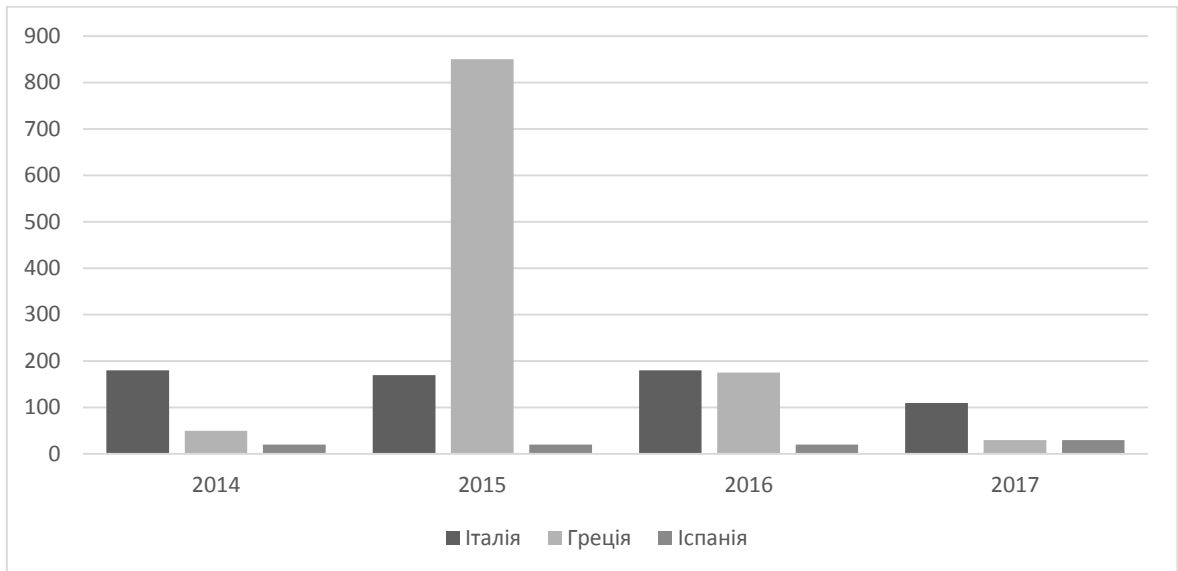

Рис. 2.3. Динаміка кількості біженців в країни ЄС (складено автором за [38])

До 2018 року до Греції прибули 20760 мігрантів, що призвело до того, що загальна кількість прибулих до ЄС в 2018 році склала понад 76 000 осіб. Сирія залишається найпоширенішою країною походження тих, хто прибуває до Греції. Прибуття з Іраку та Афганістану також є одними з провідних країн походження. Найпопулярнішими країнами походження шукачів притулку в ЄС з 2014 року є Сирія, Ірак, Афганістан, Нігерія та Пакистан, всі країни, які мають нещодавні або постійні конфлікти. У період з 2014 по 2017 рр. загалом більше 919 тис. сирійців подали заяву про надання притулку в ЄС.

Розподіл тягаря заяв про надання притулку однаково між країнами ЄС знову є головним питанням порядку денного. На саміті у червні ЄС лідери погодилися, що держави-члени повинні розподіляти між собою квоту щодо прохачів притулку. Кількість заявок на надання притулку вперше досягнула рекордного рівня в 2016 році і скорочується до сьогоднішнього дня, що є позитивним досягненням (рис.2.4).

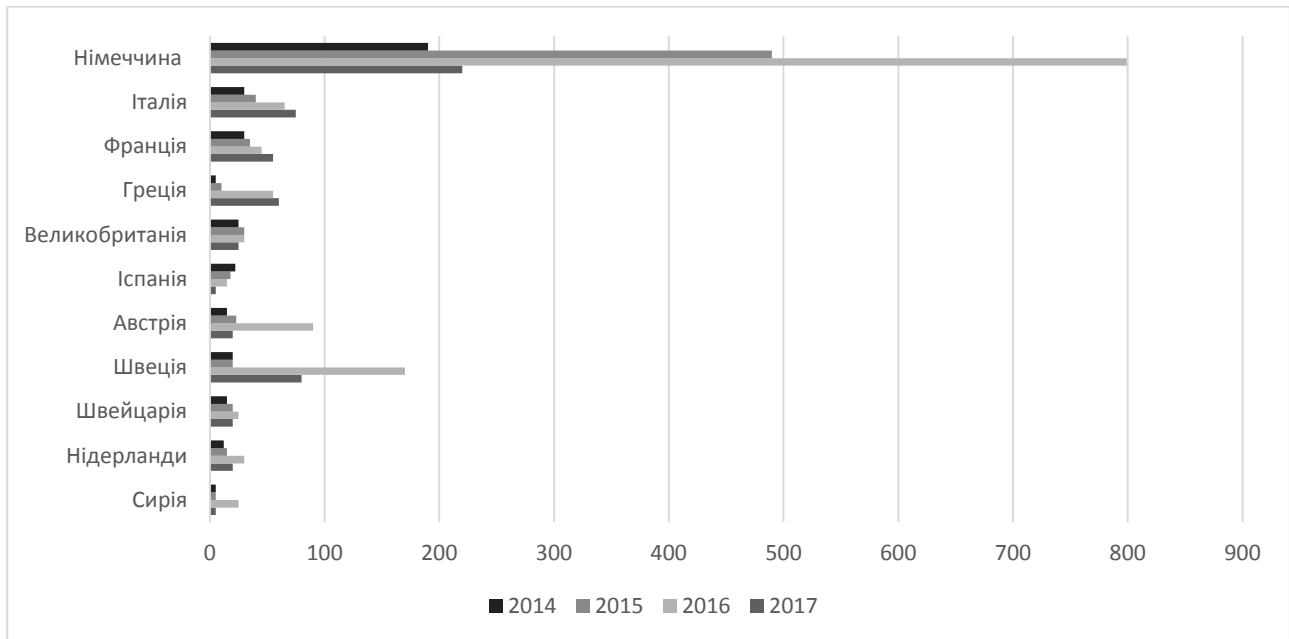

Рис. 2.4. Топ-10 країн ЄС, які надавали притулок біженцям (складено автором за [38])

Ось ще один маловідомий факт: переважна більшість біженців не спрямовуються в багаті країни. Це тому, що країни, розбиті громадянською війною та насильством, дуже далекі від багатих країн заходу. Біженці, які втікають із своїх країн практично без нічого, часто не мають ресурсів або зв'язків, щоб потрапити в багату країну. Вони, як правило, оселяються в першій відносно стабільній країні, до якої вони можуть добратися до кордонів своєї власної нації.

Результат, таким чином, полягає в тому, що країни з бідними та середніми доходами змушені утримувати цих біженців. В даний час в Туреччині проживає 2,5 млн. сирійських мігрантів. Німеччина, найбільший одержувач сирійських біженців у розвинених країнах, прийняла 600 000 осіб, хоча її населення приблизно таке ж, як і в Туреччині, а його ВВП приблизно в 4,5 рази вище. Навіть крихітний Ліван прийняв велику кількість сирійців, приблизно 1,1 млн. осіб. У 2013 році населення Лівану становило 4,5 млн. осіб. Швидкий приплив мігрантів збільшив населення країни приблизно на чверть.

Міжнародні зусилля з надання допомоги «хронічно» недофінансовані. Теоретично, міжнародні агентства повинні допомогти таким країнам, як Ліван, які мають більше біженців, ніж вони можуть дозволити собі прийняти. Однак на практиці це не відбувається [38].

Міжнародна міграція є в даний час одним з важливих чинників впливу на картину розподілу населення у світовому вимірі, оскільки в розвинених країнах вона є основним (а в деяких і єдиним) способом збільшення чисельності населення, тоді як в країнах, що розвиваються, сприяє зниженню темпів приросту населення і зменшенню загрози перенаселення.

Двоїстість міграційної політики, полягає в тому, що з одного боку країни намагаються обмежити чисельність мігрантів, а з іншого боку залучають їх, тільки привертають вони висококваліфікованих фахівців, а інші часто входять в категорію нелегальних мігрантів [39].

2.2. Аналіз динаміки та тенденцій української трудової міграції

Міграційна активність населення, й зокрема виїзди за кордон з метою працевлаштування, є неодмінною рисою сучасного глобалізованого світу. Розвиток новітніх технологій, розширення ТНК, низький рівень добробуту громадян в країнах з ринками, що виникають, військові конфлікти сприяють переміщенню населення по всіх куточках планети.

Для України трудова міграція також є вкрай актуальною через низку факторів. Серед основних причин можна назвати структурну перебудову економіки і пов'язані з нею зростання безробіття, процеси роздержавлення власності й приватизації. Слід зазначити, що трансформація економіки здійснювалася вкрай непослідовно і безсистемно, що призвело до негативних явищ як в економічній, так і в соціальній сферах. В результаті значна частина населення опинилася за межею бідності. Можливість працевлаштуватися за кордоном обіцяла поліпшення економічного становища багатьом економічно

активним громадянам України, що і стало причиною масових еміграційних потоків з України в більш високо розвинуті країни.

Однією з головних закономірностей перебігу сучасної української трудової міграції є значне та постійне збільшення її масштабів, що підтверджується як офіційними статистичними даними, так і експертними оцінками. Зростання розриву між реальним та номінальним ВВП, яке після 2013 р., змінилося скороченням (на 9,9% у 2014 р. та 14,8 % у 2015 р.) зображене в таблиці 2.1, обумовлене конфліктом на сході країни, а також падінням цін на сировинні товари на глобальному ринку [40].

Таблиця 2.1

Валовий внутрішній продукт України з 2012 по 2017 рр. (млн. грн.)

Рік	Номінальний ВВП	Реальний ВВП	Різниця	
	(в фактичних цінах)	(в цінах попереднього року)	(реальній – номінальний)	
2012	1408889	1304064	-104825	-7.4%
2013	1454931	1410609	-44322	-3.0%
2014	1566728	1365123	-201605	-12.9%
2015	1979458	1430290	-549168	-27.7%
2016	2383182	2034430	-348752	-14.6%
2017	2982920	2445587	-537333	-18.0%

Примітка. Складено за [40]

Проте надалі спостерігається тенденція до розриву між реальним та номінальним ВВП у країні, що тягне за собою досить значні наслідки в економіці.

Доволі високими були показники інфляції: якщо в 2013 р. споживчі ціни зросли лише на піввідсотка, у 2015-му – на 43%, у 2018 – 107,4% [41]. Незважаючи на зростання номінальної середньої заробітної плати в Україні у 2014-2018 рр.(з 4012 грн. до 9218 грн. відповідно) в результаті стрімкої інфляції національної валюти в доларовому еквіваленті вона зазнала незначних змін (з

343 дол. США в 2014 р. до 341 дол. США в 2018 р.) що ми можемо простежити на рисунку 2.4 [42,6].

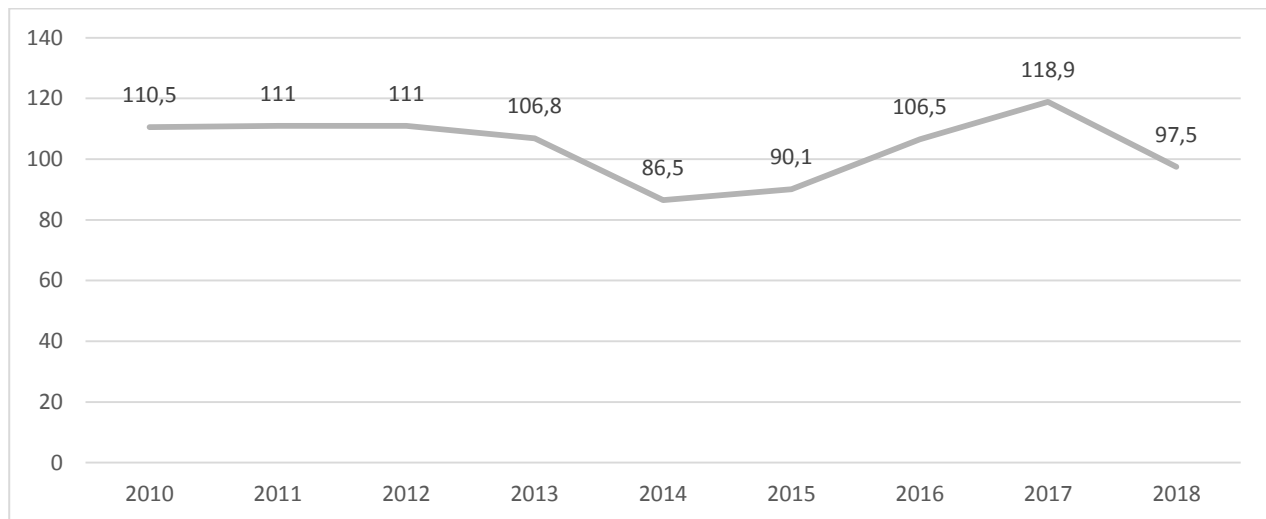

Рис.2.5 Відношення зміни номінальної заробітної плати до індексу споживчих цін (складено за даними додатку А1,А2)

Такі несприятливі тенденції в розвитку національної економіки провокують посилення міграційної активності серед громадян України працездатного віку.

Обсяг міграції в Україні сягнув значних масштабів та є складним явищем для врегулювання. На даний час відсутній системний підхід щодо збору статистичної інформації, що ускладнює здійснення об'єктивного аналізу міграційних потоків. Перепис населення (в Україні не проводився з 2001 року) та матеріали з обліку міграції є основними, проте – не достовірними джерелами отримання адекватних даних. На думку фахівців, реальні обсяги міграційних потоків в рази перевищують офіційні статистичні дані [43].

Політична криза останніх років та військові дії на Сході країни збурили нову масштабну хвилю міграції. За різними оцінками, Україну покинули до 6 млн. громадян, щоб жити й працювати за кордоном. Однак у реальності ці цифри набагато вищі через нелегальну міграцію. Одним із найвагоміших чинників є те, що заробітна плата за кордоном в 2-3 рази перевищує середньостатистичну українську. Згідно з дослідженнями Міжнародної організації праці заробіток

одного мігранта складає близько 720 дол., на противагу середній українській заробітній платі, яка становить 200-250 дол. [44].

Але необхідно зазначити, що більша частина міграційних потоків є короткостроковою і поширюється на сусідні країни, з яких легко повернутися. Більшість мігрантів є вихідцями із Західних областей України. 41% трудових мігрантів мають середню або середню спеціальну освіту, 36% – вищу [45]. Основними країнами-реципієнтами трудових мігрантів з України залишаються Польща, Чеська Республіка, Італія.

Позитивним чинником трудової еміграції українських громадян можна вважати той факт, що вони є «інвесторами» вітчизняної економіки, оскільки більшість зароблених коштів повертається в Україну. Обсяг приватних переказів в Україну з-за кордону в другому кварталі 2018 року склав 2,819 млрд доларів, що на 24% більше, ніж за аналогічний період минулого року – 2,262 млрд доларів. Варто зазначити, що за прогнозами НБУ, в цьому році перекази заробітчани в Україну досягнуть 11,6 млрд доларів, в 2019 році – 12,2 млрд доларів[46].

У деяких регіонах мігранти перетворилися на основних інвесторів. Зокрема, у Тернопільську область станом на 01.04.2018 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій становив 46,4 млн. дол. США, що на 2,6% більше у порівнянні з початком 2018 року. Інвестиції надійшли із 36 країн світу. До п'ятірки основних країн-інвесторів, на які припадає 66,2% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Республіка Кіпр – 9,6 млн. дол. США, Королівство Бельгія – 6,8 млн. дол. США, Естонська Республіка – 6,7 млн. дол. США, Федеративна Республіка Німеччина – 5,9 млн. дол. США, Республіка Польща – 3,4 млн. дол. США [20]. Ці кошти дозволяють покращувати економічне становище родинам мігрантів, зменшують показники бідності, збільшують купівельну спроможність громадян.

За даними міграційної служби, у 2017 р. біометричні паспорти уже виробили майже 4 мільйони українців [47]. Враховуючи складну економічну ситуацію, можна припустити, що більшість цих громадян не перетинають

кордон з метою здійснення туристичних подорожей, а все-таки – задля трудовіграційних поїздок.

Наукова література базується на припущенні, що міграційні тенденції можна пояснити за допомогою концепції факторів відштовхування та притягнення. Фактори відштовхування можна описати як несприятливі внутрішні умови, що спонукають людей шукати роботу за кордоном, а фактори притягнення — як сприятливі умови в цільових країнах міграції, що роблять ці країни більш привабливими в очах потенційних мігрантів. Фактори відштовхування є суто економічними (такими як низькі зарплати чи високий рівень безробіття), вони можуть включати також несприятливу політичну ситуацію, свавілля правоохоронних органів та корумповані інституції. Той же принцип діє і для факторів притягнення, тобто вищої зарплати, більш високого рівня життя, кращої охорони здоров'я та інших пов'язаних питань. Мотивація для міграції зменшуються з віком, тому що чим старшою є людина, тим нижче очікувані переваги від переїзду за кордон. [48,100].

Прогнозування масштабів зовнішньої трудової міграції ускладнюється неповнотою вихідних даних і може розглядатися лише як оцінка потенційних обсягів легальної міграції без врахування обсягів і напрямів тіньових міграційних потоків. На думку М. Хавінсона, процес вивчення динаміки трудової міграції можна реалізувати за допомогою комплексу наукових методів, які групуються у взаємопов'язані етапи дослідження (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Методи та етапи прогнозування трудової міграції [49,101]

Перший етап прогнозування включає збір якісних та кількісних даних шляхом проведення статистичного аналізу та опитування представників влади і бізнесу. На другому етапі, на основі отриманої інформації, здійснюється експертний аналіз та відбувається визначення домінуючих факторів, що впливають на динаміку трудової міграції. Побудова математичної моделі відбувається на третьому етапі за безпосередньої участі експерта: формуються найбільш імовірні сценарії трудової міграції, умови для реалізації. Фінальний етап включає остаточне формування результатів та дослідження для подальшого використання органами влади або іншим організаціями чи дослідниками [49].

Найпростіший спосіб прогнозування обсягу міграційних потоків на основі статистики, є екстраполяцією. Екстраполяція дозволяє надати прогноз на короткий термін (не більше 1/3 тимчасового періоду, за яким побудована модель) і полягає в поширенні висновків, впливає з попередніх спостережень інтенсивності міграційних потоків майбутніх періодів. При застосуванні методу екстраполяції передбачається, що основні тенденції попередніх періодів зберігаються в прогнозному періоді. Загальний вигляд функції, що описує тенденцію індикатора фактора від часу має форму:

$$Y = f(t), \quad (2.1)$$

де

Y — теоретичний рівень ряду;

t – змінна часу.

Для перевірки значимості параметрів рівняння тренду і вибору найбільш оптимальної моделі регресії використовується коефіцієнт детермінації, що обчислюється за формулою:

$$R^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (Y_i - \bar{Y})^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2} \quad (2.2)$$

де

R^2 – коефіцієнт детермінації;

Y_i – прогнозний (теоретичний) обсяг трудових мігрантів;

y_i – фактичний обсяг трудових мігрантів;

\bar{y} – середня кількість трудових мігрантів за рік;

i – період часу.

Отже, оскільки значення абсолютного приросту чи вибуття працівників з року в рік не є сталим (табл 2.2), доцільно застосовувати нелінійну модель рівняння регресії.

Таблиця 2.2

Міждержавна міграція

	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення (-)
2003	39 489	63 699	-24 210
2004	38 567	46 182	-7 615
2005	39 580	34 997	4 583
2006	44 227	29 982	14 245
2007	46 507	29 669	16 838
2008	37 323	22 402	14 921
2009	32 917	19 470	13 447
2010	30 810	14 677	16 133
2011	31 684	14 588	17 096
2012	76 361	14 517	61 844
2013	54 100	22 187	31 913
2014	42 698	21 599	21 099
2015	30 659	21 409	9 250
2016	14 311	6 465	7 846
2017	28 360	20 234	8 126

Примітка. Складено за [50,5; 50,10].

Для того, щоб вважати побудовану модель регресії достовірною, значення коефіцієнту детермінації має перевищувати 0,5 і наближатися до одиниці. Побудова рівнянь регресії і розрахунок коефіцієнту детермінації здійснюється за допомогою програмного забезпечення Microsoft Office Excel (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Розрахунок коефіцієнту детермінації для моделей регресії

Тип моделі	Масштаби прибуття		Масштаби вибуття	
	Рівняння	R^2	Рівняння	R^2
Лінійна	$y = -396,91t + 43289$	0,0173	$y = -3574,2t + 57801$	0,6887
Експоненціальна	$y = 45957e^{-0,024t}$	0,0888	$y = 63342e^{-0,115t}$	0,7278
Логарифмічна	$y = -1352\ln(t) + 42628$	0,0061	$y = -23452\ln(t) + 72828$	0,9066

Ступенева	$y=45511t^{-0,098}$	0,0452	$y=91047t^{-0,709}$	0,7835
-----------	---------------------	--------	---------------------	--------

При розрахунку спостерігається слабкий зв'язок масштабів прибуття мігрантів з фактором часу, натомість побудова рівняння тренду і прогнозування масштабів еміграції з України може мати місце, оскільки розподіл вихідних даних є більш рівномірним. Зі значенням коефіцієнту детермінації $R^2=0,9066$ найбільш наближеною до вихідних даних є логарифмічна модель рівняння регресії:

$$y=-23452\ln(t)+72828 \quad (2.3)$$

Підставивши у зазначене рівняння змінну часу, що відображає наступні періоди ($t = 17; 18; 19; 20; 21$) отримуємо прогноз масштабів вибуття трудових мігрантів (табл. 2.4). За даними прогнозу можна стверджувати, що при збереженні заданої тенденції, масштаби вибуття трудових мігрантів з України зменшуватимуться у 2019-2022 роках і складатимуть по 10-12 тис. осіб на рік.

Таблиця 2.4

Прогноз масштабів еміграції з України

Період	Змінна часу t	Теоретичні масштаби прибуття	Теоретичні масштаби вибуття
2019	18	30560,4	12214,5
2020	19	29835,7	11729,4
2021	20	29128,2	11288,3
2022	21	28437,4	10885,2

Встановити залежність між імовірними величинами міграційних потоків та їх визначальними факторами можна за допомогою багатфакторної моделі та моделі факторного аналізу. Теоретичною основою побудови багатфакторної моделі є теорія «притягання-виштовхування», що пояснює вплив факторів регіонів прибуття та вибуття та індивідуальних характеристик мігрантів на масштаби переміщень робочої сили. В загальному вигляді формула розрахунку по даній моделі має такий вигляд:

$$M=f(x_1, \dots, x_n), \quad (2.4)$$

де

M – обсяг міграційного потоку;

x_i – значення фактору i , що впливає на обсяги міграційного потоку ($i=1,2,3\dots n$);

n – кількість факторів.

Прогноз масштабу еміграції з України здійснюється для основних країн призначення українських трудових мігрантів. Слід зазначити, що доступ до статистичних даних щодо масштабів еміграції українців в контексті окремих країн є обмеженим, оскільки ретроспективні дані або не були зібрані або неможливо порівняти за допомогою різних методів підрахунку. Згідно з цим, коли передбачають масштаби вибуття трудових мігрантів до країн ЄС, використовується індикатор кількості виданих дозволів на проживання для українців у цих країнах, опублікованих Євростатом. Тому ні циркулярна міграція (дозволи на проживання, видані на період менше, ніж 3 місяці), ні нелегальна міграція (не облікована з очевидних причин) не були взяті до уваги. Отже, необхідно зважати, що представлений прогноз масштабу міграції українців до країн ЄС стосується майбутніх тенденцій стосовно видачі дозволу на проживання (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка еміграції населення України до країн ЄС

Країна	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Польща	8003	8447	76485	75168	104730	171769	250054	430081	512552
Чехія	4051	3759	4275	5392	4714	7453	3392	3365	7712
Італія	19617	7945	13679	5521	18152	18622	12867	23207	24223
Німеччина	42328	39640	48249	15409	8493	13996	8761	7850	6867
Португалія	8563	5112	3857	4413	3687	3637	3595	3809	3893
Іспанія	2380	3294	3288	3179	4548	4838	6163	5667	6500
Словаччина	987	366	222	409	773	873	2053	1908	2828
Угорщина	244	250	249	297	398	476	598	1488	1086

Примітка. Складено за [52]

У моделі припускається, що працівники мають очікування щодо майбутніх доходів в цільовій країні міграції (країні-реципієнті, країні перебування), а також у країні-джерелі (країні походження). Різниця у доходах у країні перебування

міграції та у країні походження, яка була в минулому, впливає на очікування щодо майбутньої можливої різниці в доходах, які мігрант може отримати у цих країнах. У якості показника який відображає доходи як у цільових країнах, так і в країнах-джерелах, застосований ВВП на одну особу (такий вибір може бути обґрунтований обмеженістю доступних джерел даних). Для відображення умов на ринку праці використаний середній рівень зайнятості як у цільових країнах. Точніше, ймовірність знайти роботу є тим більшою, чим більшим є рівень зайнятості, і навпаки. До факторів впливу можемо віднести також стан ринків праці в обох країнах (рівень безробіття) та рівень оплати праці персоналу (середня річна заробітна плата) (табл. Додатку Б).

У загальному вигляді лінійна математична модель прогнозування обсягів зовнішньої трудової міграції з України матиме вигляд:

$$M_{ij} = a_0 + a_1 (GDP_i - GDP_j) + a_2 (U_i - U_j) + a_3 (W_i - W_j), \quad (2.5)$$

де

M_{ij} – обсяг міграційного потоку з України у країну призначення;

GDP_i – ВВП на душу населення в країні призначення;

GDP_j – ВВП на душу населення в Україні;

U_i – рівень безробіття в країні призначення;

U_j – рівень безробіття в Україні;

W_i – середня річна заробітна плата в країні призначення;

W_j – середня річна заробітна плата в Україні;

a_0, a_1, a_2, a_3 – статистично розраховані постійні.

Згідно з методом найменших квадратів вектор коефіцієнтів рівняння

$\hat{A} (a_0; a_1; a_2; a_3)$ виходить із виразу:

$$\hat{A} = (X^T \cdot X)^{-1} \cdot X^T \cdot Y \quad (3.5)$$

де

\hat{A} – вектор коефіцієнтів рівняння;

X – матриця пояснювальних змінних [$(GDP_i - GDP_j); (U_i - U_j); (W_i - W_j)$];

X^T – транспонована матриця пояснювальних змінних; Y – матриця

залежних змінних [M].

Тому коефіцієнти A є напівеластичними у стані довгострокової рівноваги, які позначають співвідношення між кількістю мігрантів та пояснювальними (незалежними) змінними. Знак коефіцієнта має бути від'ємним завдяки припущенню, що вихідна змінна лінійно залежить від власних попередніх значень. a_0 ; a_1 ; a_2 ; a_3 мають бути негативним, щоб забезпечити сталість міграції [49]. За допомогою методу найменших квадратів визначимо коефіцієнти для розрахунку прогнозних значень еміграції з України для кожної з країн призначення (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Рівняння для розрахунку масштабів вибуття українських трудових мігрантів до країн ЄС

Країна	Рівняння
Польща	$M = -18,908 \cdot 10^5 + 77,297(GDP_i - GDP_j) + 44,692 \cdot 10^3 (U_i - U_j) + 168,128(W_i - W_j)$
Чехія	$M = 17,200 \cdot 10^3 - 0,455(GDP_i - GDP_j) - 317,129(U_i - U_j) - 0,577(W_i - W_j)$
Італія	$M = -76,617 \cdot 10^2 - 0,632(GDP_i - GDP_j) + 17,523 \cdot 10^2 (U_i - U_j) + 1,427(W_i - W_j)$
Німеччина	$M = -18,049 \cdot 10^3 - 1,454(GDP_i - GDP_j) + 97,654 \cdot 10^2 (U_i - U_j) + 3,348(W_i - W_j)$
Португалія	$M = 31,841 \cdot 10^5 - 136,746(GDP_i - GDP_j) - 51,514 \cdot 10^3 (U_i - U_j) - 14,755(W_i - W_j)$
Іспанія	$M = 29,975 \cdot 10^5 - 87,398(GDP_i - GDP_j) - 31,599 \cdot 10^3 (U_i - U_j) - 2,248(W_i - W_j)$
Словаччина	$M = -14,948 \cdot 10^5 + 40,596(GDP_i - GDP_j) + 39,148 \cdot 10^2 (U_i - U_j) + 114,441(W_i - W_j)$
Угорщина	$M = -25,473 \cdot 10^5 - 96,310(GDP_i - GDP_j) - 75,317 \cdot 10^3 (U_i - U_j) - 25,473(W_i - W_j)$

Для розрахунку прогнозних значень трудової міграції з України припустимо, що тенденції зміни факторів «притягання-виштовхування» населення залишаться такими ж, як і у період 2009-2017 років. Спрогнозувавши рівень ВВП, безробіття та середніх річних заробітних плат в країнах за допомогою методу екстраполяції (табл. Додатку В.2) і, підставивши отримані значення у відповідні параметричні рівняння, отримаємо прогнозні масштаби вибуття українських трудових мігрантів до країн ЄС у 2019-2023 рр. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Прогноз динаміки еміграції населення України до країн ЄС, осіб

Країна	2019	2020	2021	2022	2023
Польща	387114	428153	469192	510230	551269

Чехія	5378	5474	5569	5665	5760
Італія	23550	25063	26577	28091	29604
Німеччина	-2407	-7146	-11885	-16624	-21363
Португалія	2970	2663	2355	2048	1740
Іспанія	6480	6891	7301	7712	8122
Словаччина	1857	1997	2136	2276	2416
Угорщина	1169	1290	1411	1532	1653

Результати розрахунку демонструють потенційне зростання масштабів еміграції персоналу до усіх зазначених країн, крім Німеччини і Португалії. Так, як рівень заробітної плати в Україні та ВВП на душу населення є меншим за аналогічні показники в країнах, що приймають українських мігрантів, в разі, очікувати скорочення міграційних потоків з України до країн ЄС у найближчі роки не варто.

Не зважаючи на прогнозне скорочення рівня ВВП у Чехії, Італії, Португалії, Іспанії та Угорщині, темп скорочення ВВП в Україні у доларовому еквіваленті є вищим, що зберігає відносну привабливість еміграції для персоналу як засобу покращення рівня життя та доходу. Прогнозні масштаби міграції з України до Німеччини демонструють від'ємний результат, оскільки кількість дозволів, що видавалися українцям на проживання, стрімко зменшилася з 42 тис. осіб у 2008 році до менш, ніж 7 тис. осіб у 2016 році. Поруч із зростанням різниці у рівні ВВП та доходів населення між Україною та Німеччиною це призвело до виникнення зворотного зв'язку між факторами міграції та масштабами вибуття. Результат розрахунку для Німеччини суперечить твердженню про переважно економічний характер міграції населення та бажання персоналу отримувати за кордоном вищий рівень заробітної плати, що доводить необхідність врахування при здійсненні прогнозу впливу зовнішніх чинників, зокрема зміну державної міграційної політики країн вибуття та прибуття мігрантів, політичне становище в країнах тощо.

Крім того, оскільки при прогнозуванні використовувався показник кількості виданих на проживання дозволів, можна очікувати перерозподіл кількості мігрантів з України між країнами призначення, що призведе,

наприклад, до збільшення прогнозованої кількості українських емігрантів у Німеччині і скорочення їх чисельності у Польщі. Гіпотеза підтверджується даними реєстру зайнятості іноземців Міністерства родини, праці і соціальної політики Польщі, відповідно до яких понад 70 % українців, які отримували документи на роботу у Польщі, зникали після перетину кордону і нелегально працевлаштовувалися в інших країнах [50].

Як бачимо, майбутні масштаби та спрямованість зовнішніх міграцій в Україні залежать не лише від внутрішньодержавних, але й від зовнішніх по відношенню до України чинників. Хоча визначальний вплив територіальної диференціації соціальних умов та рівня життя населення на міграційні процеси не викликає сумніву, спроби виявити точну математичну залежність між відповідними кількісними показниками не приносять бажаних результатів. Відповідно до цього, в цих умовах чи не єдиним виходом залишається опора на метод експертних оцінок як основний засіб прогнозування масштабів міграційних процесів [51, с. 84].

Оскільки існуюча система безвізових поїздок не дає права на працевлаштування українців за кордоном, було визначено, що на масштаби міграції запровадження безвізового режиму суттєво не вплине, проте може призвести до збільшення виявлення нерегульованих українських мігрантів в ЄС. Наразі українців, які нелегально перебувають в країнах ЄС та Шенгенської зони, здебільшого виявляють з візами чи дозволами на проживання, у яких закінчився термін дії, аніж тих, хто нелегально перетнув кордон і не мав жодних дозволів на працевлаштування.

Вплив політичної ситуації на інтенсивність міграційних потоків в Україні прогнозувати вкрай складно навіть на найближчу перспективу. Таким чином, при здійсненні моделювання масштабів еміграції персоналу з України доцільно використовувати комплексний підхід і враховувати не лише тенденції зміни факторів притягання-виштовхування, а й брати до уваги особливості міграційної політики країн прибуття трудових мігрантів. Враховуючи неповноту статистичних даних щодо масштабів міграції

персоналу, які є необхідними для побудови достовірних економетричних моделей, використання результатів соціологічних опитувань та методів експертного прогнозування залишається єдиним засобом оцінки потенційних масштабів міграції [52]. Нарешті, потрібно зробити три важливі застереження: модель ґрунтується на даних Євростату щодо дозволів на проживання, які видавалися громадянам України певними країнами ЄС. Тому ні циркулярна міграція (дозволи на проживання, видані на період менше, ніж 3 місяці), ні нелегальна міграція (не облікована з очевидних причин) не були взяті до уваги [53].

Як ми бачимо, майбутній масштаб та напрям зовнішньої міграції в Україні залежить не тільки від внутрішнього, але і від зовнішнього фактору. Хоча визначальний вплив територіальної диференціації соціальних умов та рівня життя населення на міграційні процеси не викликає сумнівів, спроби розкрити точні математичні співвідношення між відповідними кількісними показниками не дають бажаних результатів. За таких умов єдиний вихід із ситуації – покластися на метод експертних оцінок як основний засіб прогнозування масштабу міграційних процесів [54,84].

У трудовій міграції з України простежуються негативні тенденції, зокрема зменшується вік мігрантів, відбувається переорієнтація на довгострокову міграцію з можливістю постійного місця проживання за кордоном, зростає кількість потенційних трудових мігрантів (рис.2.6).

Рис 2.6. Масштаби трудової міграції та кількість потенційних трудових мігрантів [55,3]

Має місце розрив сімей, соціальне сирітство, соціальна незахищеність за кордоном як легальних, так і нелегальних мігрантів, втрата кваліфікації через виконання низько кваліфікованої роботи.

В Україні потрібно забезпечувати прискорення економічних реформ, які б сприяли скороченню безробіття та, у підсумку, – врегулюванню міграційних процесів. Необхідно запроваджувати нові законотворчі заходи в економічній сфері, які, насамперед, були б спрямовані на створення нових робочих місць з належним рівнем оплати праці, реформування сучасної системи освіти, яка б відповідала запитам ринку праці, медичної галузі, сфери соціального захисту тощо. Ефективність реформ слугувала б врегулюванню міграційних потоків, а також опосередковано сприяла б стримуванню масового виїзду економічного активного населення та молодих кваліфікованих кадрів за межі України.

2.3 Вплив трудовіміграційних процесів на світовий та національний ринки праці

Міжнародні міграційні потоки продовжують зростати з року в рік, і зараз вони перевищують піковий рівень, зареєстрований у 2007 році до світової економічної кризи. Імміграція веде до значних змін на ринку праці.

До теперішнього часу було проведено низку досліджень для виявлення несприятливих та корисних наслідків від міжнародної міграції. Деякі з цих досліджень відображають висновки, що мігранти підвищили рівень заробітної плати національних працівників [56-58], інші стверджують, що імміграція негативно вплинула на заробітну плату в країні перебування [59], але все ж таки більшість вчених вважає, що збільшення імміграції було негативно пов'язане з рівнем зайнятості у європейських країнах [60].

Економічна міграція (або трудова міграція) виникає з різних мотивів і визначається новими можливостями для працевлаштування, поліпшення умов праці та диференціації заробітної плати в країнах-реципієнтах у порівнянні з країнами вибуття [61,4]. Для порівняння, з економічної точки зору, мігрант залишає свою країну походження з різних причин, в основному в пошуках кращих можливостей працевлаштування, рівня життя на місцях, об'єднання сімей або навчання, і продовжує користуватися захистом свого уряду навіть за кордоном.

Загалом виділяють такі тенденції міграції:

- безпрецедентне розширення масштабів міжнародної міграції та формування своєрідної «нації мігрантів»;
- розширення географії міжнародних міграцій, залучення в орбіту світових міграцій практично всіх країн і територій світу;
- зміна структури міграційних потоків відповідно до потреб глобалізованого ринку праці;
- визначальне значення економічної і, перш за все, трудової міграції;

- неухильне зростання і структурна «нездоланність» нелегальної імміграції;
- зростання масштабів і розширення географії вимушених міграцій;
- збільшення значущості міжнародної міграції населення в демографічному розвитку світу і, перш за все, приймаючих країн;
- двоїстий характер міграційної політики, протиріччя між національним і транснаціональним регулюванням міграційних потоків.

Імміграція здійснює вплив також на країну, яка приймає мігрантів. Країни призначення значною мірою виграють від трудової міграції, оскільки мігранти часто «закривають» критичні прогалини на ринку праці, створюють робочі місця, виступаючи підприємцями, сплачують податки та внески на соціальне забезпечення. Позитивний ефект від міграції кваліфікованих кадрів проявляється також у формі обміну знаннями, припливу капіталу, формуванні міжнародних професійних співтовариств, що сприяє перетворенню проблеми відтоку кваліфікованого персоналу у явище тиражування знань [62,2].

У даному випадку серйозним аспектом є варіації пропозиції робочої сили певної кваліфікації, пов'язаної з подальшою зміною в рівновагу ринку праці. Дистрибутивні ефекти міжнародної міграції є важливими, наприклад, це стосується країни, яка стикається з великим припливом імміграції з середнім рівнем кваліфікації вище (або нижче), ніж у вітчизняних робітників. Викликані зміни структурою робочої сили мають прямі наслідки, змінюючи відсоток осіб з високою або низькою заробітною платою в економіці. Ця зміна в освітньому рівні робочої сили призводить до дисбалансу між попитом на робочу силу та пропозицією різних її видів за існуючого рівня заробітної плати та рівня виробництва в економіці. Відновлення рівноваги означатиме короткострокові коливання заробітної плати та рівня зайнятості відповідно до рівня освіти та може викликати додаткові довготермінові зміни.

Залучення кваліфікованих кадрів підвищує конкурентоспроможність виробництва країни-реципієнта трудових мігрантів шляхом впровадження досягнень розвитку науки і технологій, а у випадку міграції

низькокваліфікованої робочої сили дозволяє зменшити витрати на виробництво продукції. Залучення фахівців з-за кордону призводить до економії коштів на підготовку відповідних фахівців. Крім того, зростання кількості населення приймаючої країни, за рахунок міграційного приросту, також призводить до зростання внутрішнього попиту на товари і послуги в країні-реципієнті. Країни вибуття отримують позитивний ефект від міжнародної трудової міграції у вигляді зменшення безробіття, притоку іноземної валюти (як наслідку грошових переказів мігрантів), податків з діяльності фірм-посередників, які пропонують послуги з працевлаштування за кордоном.

Незважаючи на переваги міграції, існує ряд загроз, що виникають внаслідок переміщень населення і потребують заходів мінімізації негативного впливу на економіку як приймаючої країни, так і країни-вибуття трудових мігрантів. Відтік кваліфікованих кадрів не лише призводить до збитків від вкладень у людський капітал країни-донора, а й додає до зростання різниці в технологічному розвитку країн. Як правило менш розвинуті країни за відсутності власних купують технології та високотехнологічні товари у більш розвинених держав. При цьому продукція, виготовлена на основі придбаної технології, може бути конкурентоспроможною на національному ринку країни, що її придбала, і на ринках ще менш розвинених країн. Як правило за час, доки налагоджується виробництво за придбаною технологією, для країни-продавця відповідна продукція стає технологічно застарілою та неконкурентоспроможною, оскільки за цей час з'являються нові розробки. Відповідно до цього, науковці та висококваліфіковані фахівці мігрують до тих країн, де створюються та реалізуються нові технології, при цьому країни-донори залишаються у статусі споживачів продукції, не маючи змоги наздогнати високорозвинені країни у рівні їх технологічного розвитку [63,1].

Таким чином, за своєю суттю міграція має об'єктивний вплив і на світовий ринок праці, і на національні ринки, які дедалі більше втрачають свою замкненість та відокремленість. Між ними виникають транснаціональні потоки робочої сили, котрі набирають постійного, систематичного характеру.

На сучасному етапі український капітал посилює попит на робочу силу не лише в Україні, а й за її межами. Водночас у нашій країні шукають роботу не лише вітчизняні працівники, а й трудові мігранти, оскільки важливим проявом глобалізації, її впливу на ринки праці, є зовнішня трудова міграція. Масштаби цього явища в Україні досить значні, але методики, що використовуються для їхньої оцінки, не дозволяють отримати точні дані. Здебільшого для наших співвітчизників характерною є тимчасова еміграція. На роботу до сусідніх країн (Угорщина, Польща) трудові мігранти виїжджають на короткі терміни і такі поїздки здійснюють досить часто (двічі-тричі на рік). Водночас, трудові міграції до Італії, Португалії та Іспанії мають більш тривалий характер – півроку і більше. Значна частина наших емігрантів (за оцінками Українського центру соціальних реформ, понад 23%), особливо жінок, проживає і працює за кордоном, не маючи офіційного статусу, тобто нелегально [59].

Серед українських емігрантів переважають молоді чоловіки віком до 30 років і жінки, старші від цього віку, оскільки міграційна активність молодих жінок стримується народженням та вихованням дітей. Освітній рівень трудових мігрантів значно нижчий, ніж у всього зайнятого населення України. Частка осіб з повною вищою освітою серед них становила лише 13,9%, тоді як серед усього зайнятого населення – 23,2%. Останнє свідчить про те, що, по-перше, особам з високим освітнім рівнем простіше знайти бажану роботу на вітчизняному ринку праці, по-друге, корінне населення розвинутих країн не погоджується на важку і некваліфіковану працю, тому на закордонних ринках праці існує попит на низькокваліфікованих працівників. Саме через це найпоширенішими видами економічної діяльності українських мігрантів є будівництво, сільське господарство і робота домашньої обслуги [64].

Позитивними результатами трудової міграції для ринку праці України можна вважати послаблення тиску на внутрішній ринок праці, збільшення масштабів валютних надходжень в Україну від співвітчизників, що працюють за кордоном; опанування за кордоном нових технологій, передових методів організації праці, що сприяє запровадженню їх в Україні; набуття навичок,

потрібних для майбутньої продуктивної діяльності на батьківщині; залучення закордонних спеціалістів для виконання унікальних і складних видів робіт у разі відсутності потрібних спеціалістів на вітчизняному ринку праці тощо.

Основні негативні наслідки трудової міграції для ринку праці України такі:

- погіршення якості робочої сили через відплив за кордон найбільш активної частки населення та її заміщення некваліфікованими працівниками-іммігрантами;
- фактичне обмеження трудових прав українських емігрантів за кордоном, через що більшість з них стикається з порушенням їхніх трудових прав і несприятливими умовами праці;
- втрата багатьма українськими працівниками професійних навичок під час еміграції;
- зниження розмірів оплати праці працівників певних галузей і секторів економіки в Україні через готовність більшості іммігрантів одержувати заробітну плату, нижчу за її рівноважний рівень, і зростання неформальної зайнятості в Україні через імміграцію, що супроводжується криміналізацією ринку праці та посиленням експлуатації працівників [65].

Також слід серед основних чинників впливу на трудову міграцію населення України виділити: економічні реформи, що призводять до погіршення соціально-економічного стану держави, наявність тіньової економіки, високий рівень інфляції; низький рівень оплати праці, наявність боргів із заробітної плати, відсутність додаткових джерел доходу; низький рівень задоволеності працею, якістю трудового життя, загальним рівнем життя; високий рівень безробіття; низький рівень соціальних виплат, матеріальної допомоги, незадовільний стан системи медичного обслуговування тощо; наявність ризиків втрати здоров'я та працездатності; відсутність можливості на незадовільні умови отримання освіти, перепідготовки, підвищення кваліфікації, кар'єрного зростання; політична нестабільність; несприятливий стан навколишнього середовища тощо [66].

Особливості ринку праці в Україні – непропорційне скорочення зайнятості щодо динаміки обсягів виробництва. Затяжний характер трансформаційної кризи, в якій перебувала економіка України, спричинив істотне зменшення обсягів виробництва, що по своєму призвело до значного скорочення кількості робочих місць. Доцільним вважається створення умов для збереження існуючого трудового потенціалу країни, що можливо тільки при досягненні макроекономічної стабілізації, підвищення інноваційної активності економіки, збереженні існуючих та створенні нових ефективних робочих місць, забезпеченні дієвої державної підтримки конкурентоспроможних вітчизняних виробництв. Взагалі у сфері зайнятості можна виділити чотири сегменти, в яких за умов глобалізації відбулися значні зміни. Це, насамперед, обсяг наявної роботи; умови, на яких цю роботу пропонують; доходи, що надає ця робота, а також гарантія зайнятості й доходу [67].

Країни, які залучають працівників-мігрантів, отримують такі переваги:

а) імпорт робочої сили, особливо кваліфікованої, прискорює темпи зростання економіки: додатковий попит на товари та послуги з боку іммігрантів стимулює зростання виробництва та створює додаткову зайнятість в країні їх перебування;

б) конкурентоспроможність товарів, що виробляються країною, зростає внаслідок скорочення виробничих витрат, пов'язаних з нижчою ціною на іноземну робочу силу та здатністю стримувати зростання заробітної плати місцевим працівникам для посилення конкуренції на ринку праці;

в) країна-реципієнт виграє за рахунок податків, розмір яких залежить від кваліфікації та вікової структури іммігрантів. Висококваліфіковані фахівці, які вже знають мову приймаючої країни, негайно стають великими платниками податків;

г) значна передача знань походить з країни еміграції. При імпорті кваліфікованих робітників та наукових кадрів країна перебування заощаджує витрати на освіту та навчання. Так, у США 230 членів Національної академії наук, 33% лауреатів Нобелівської премії є іммігрантами;

е) іноземні працівники часто розглядаються як певний «амортизатор» у разі зростання безробіття: вони можуть бути звільнені першими.

е) іммігранти покращують демографічну картину розвинутих країн, які страждають на старіння населення. У Німеччині, Франції, Швеції 10% всіх новонароджених з'являються у сім'ях іммігрантів, у Швейцарії – 24%, у Люксембурзі – 38% [60]. Негативні наслідки, пов'язані з імміграцією, включають: соціальну боротьбу, конфлікти, загострення міжетнічних проблем, злочинність.

Зміни в щільності населення та соціальних конфліктах використовуються урядами приймаючої сторони як аргументи на користь політики обмеження чи класифікації імміграції, вибираючи іммігрантів, які допущені до країни.

Країни-експортери також мають певні переваги:

а) зниження рівня безробіття та, як наслідок, соціальної напруженості в країні;

б) безкоштовно для країни-експортера для підготовки робочої сили для нових професійних навичок, ознайомлення з передовими технологіями, організацією роботи тощо;

в) одержання доходу за рахунок грошових переказів емігрантів. Ці перекази включені в статтю "Приватні перекази" платіжного балансу і представляють для багатьох держав значну частину валютних надходжень. Коли вони повертаються на батьківщину, мігранти привозять із собою цінності та заощадження на суму, що приблизно дорівнює сумі їх переказів [68].

Розрахунки іноземних експертів показують, що роль приватних трансфертів особливо висока для країн з середнім рівнем доходу. У цих країнах прибуток від експорту робочої сили за певні роки перевищує дохід від інших видів зовнішньоекономічної діяльності. За даними МВФ, середня доходність експорту товарів становить 20%, послуг 50%, а експорт праці набагато вище. Наприклад, перевезення до Пакистану з-за кордону в 5 разів перевищують експорт товарів та послуг. У Єгипті наприкінці 80-х років перекази емігрантів склали понад 3 млрд. дол. річних, а експлуатація Суецького каналу – 970 мільйонів доларів. У Ємені грошові перекази емігрантів за декілька років

перевищили доходи від експорту товарів та послуг у ЦА. За даними початку 1990-х років, близько 40 країн світу мали доходи мігрантів не менше 100 мільярдів доларів, а 10 країн – понад 1 мільярд доларів [69].

Водночас загострення міжнародної конкуренції, зміна економічної ситуації у країні, внаслідок поширення інтеграційних процесів, впливає на розвиток соціально-трудова відносин, поглиблюючи вже існуючу нерівність між Україною і країнами ЄС у сферах продуктивності праці, її оплати і доходів населення, зайнятості та ринку праці, що обмежує можливості соціального захисту населення України в умовах глобалізації та інтеграції у світову економічну систему. Найбільш ефективними засобами подолання наслідків глобалізації на розвиток соціально-трудова відносин і ринку праці є активне оновлення і удосконалення економіки, більш глибока інтеграція нашої держави у світову економічну систему [70].

Висновки до розділу 2

Міжнародна міграція є в даний час одним з важливих чинників стабілізації чисельності світового населення, так як в розвинених країнах вона є основним (а в деяких і єдиним) способом збільшення чисельності населення, тоді як в країнах, що розвиваються, сприяє зниженню темпів приросту населення і зменшує загрози перенаселення.

Двоїстість міграційної політики полягає в тому, що з одного боку країни намагаються обмежити кількість мігрантів, а з іншого, залучають їх. Однак, заохочують вони здебільшого висококваліфікованих фахівців, інші ж поповнюють чисельність нелегальних мігрантів.

Процеси міжнародної трудової міграції є невід'ємною складовою глобалізації, яка слугує чинником їх прискорення.

Трудова міграція з України є однією з важливих проблем, яка набула масового характеру та потребує термінового вирішення. Необхідно запроваджувати нові законотворчі заходи в економічній сфері, які насамперед були б спрямовані на створення нових робочих місць з належним рівнем оплати праці, реформування сучасної системи освіти, яка б відповідала запитам ринку праці, медичної галузі, сфери соціального захисту тощо. Ефективність реформ слугувала б врегулюванню міграційних потоків, а також опосередковано сприяла б стримуванню масового виїзду економічного активного населення та молодих кваліфікованих кадрів за межі України.

РОЗДІЛ III

РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

3.1. Нові підходи до врегулювання світової міграційної кризи

Ринкове регулювання міграції відбувається шляхом формування попиту і пропозиції на робочу силу відповідного рівня професійної кваліфікації та із визначеним рівнем оплати праці. При цьому на першому місці стають інтереси роботодавців, зацікавлених у зменшенні видатків на фонд оплати праці та соціальне забезпечення працівників. У даному випадку виникає необхідність державного регулювання, оскільки ринок праці неспроможний самостійно контролювати масштаби переміщення трудових мігрантів, зокрема працівників низької кваліфікації, і захистити інтереси осіб, що працевлаштовані за кордоном. Функції міждержавного розподілу робочої сили виконують органи виконавчої влади, окремі аспекти міграційних процесів вивчають та регулюють також спеціально створені міжнародні організації, такі як Міжнародна організація праці, Міжнародна організація з міграції, Всесвітня організація охорони здоров'я, ЮНЕСКО тощо.

Державне регулювання зовнішньої трудової міграції доцільно визначати, як складову державного регулювання економіки, її соціально-економічного напрямку, в контексті демографії і зайнятості населення із врахуванням впливу правового регулювання та основних і конкретних функцій державного управління.

Стратегічний курс міграційної політики будь-якої держави формується під впливом чотирьох основних груп факторів. Перша група являє собою внутрішні потреби держави, що охоплюють демографічну, соціально-економічну, національну сфери, які прямо пов'язані з питаннями територіальної цілісності й політичної безпеки держави. Друга група пов'язана з конкретними установками правлячої еліти на подальший розвиток країни, які одержують своє практичне

втілення у формуванні політико-правового режиму відносно міграції населення. Третя група факторів відображає міжнародну ситуацію в цілому й політичну, соціально-економічну та військову ситуацію в прикордонних регіонах суміжних держав зокрема. До четвертої групи факторів відносяться катаклізми природного й техногенного характеру, але ця група, зазвичай, слабо впливає на стратегію міграційного курсу країни з причини тимчасовості цих явищ [71,55].

Вплив держав на міграційні процеси відбувається у формі регулювання кількісного та якісного складу мігрантів, захисту їх прав і свобод. Важливим елементом державної міграційної політики є встановлення юридичного статусу працівників-мігрантів, який визначає їх соціально-економічні, трудові та інші права, закріплені в міжнародних угодах і національному законодавстві [72,42]. Державне регулювання міжнародної міграції кваліфікованих кадрів може здійснюватися прямо чи опосередковано. Прямий вплив на обсяги та напрями міграційних потоків має назву політики штучного стримування, за якого державою здійснюються жорсткі заходи щодо обмеження виїзду чи в'їзду населення, ускладнення процедури отримання дозвільних документів на перетин кордону, обмеження діяльності фірм-посередників з працевлаштування за кордоном. Зазвичай, будь-яка заборона виїзду з країни сприймається населенням як обмеження конституційного права на свободу пересування і зустрічає опір у вигляді збільшення числа нелегальних мігрантів. Опосередкований вплив на міграційні процеси здійснюється у формі політики прихованого стримування і передбачає здійснення заходів, спрямованих на покращення рівня життя та умов праці в країні перебування населення для протидії відпливу персоналу. При задовільному рівні оплати праці, соціального захисту, можливостях професійного та кар'єрного зростання працівники менш схильні розглядати пропозиції щодо роботи за кордоном. Успішна реалізація політики прихованого стримування вимагає більших витрат часу та фінансування, проте дозволяє зменшити відтік персоналу в довгостроковій перспективі і залучити іноземних кваліфікованих фахівців.

Дослідники також виділяють внутрішній та зовнішній аспекти регулювання міжнародної трудової міграції в умовах глобалізації. На думку О. В. Кислициної, до внутрішнього аспекту відносяться: адаптація режиму в'їзду/виїзду до міжнародних стандартів, диференціація міграційних потоків відповідно до економічних настанов, удосконалення системи «фільтрів» в управлінні міграційними потоками, підвищення ефективності політики щодо адаптації мігрантів у суспільстві, створення загальноекономічних основ регулювання трудової міграції. До зовнішнього (міжнародного) аспекту відносяться участь в удосконаленні міжнародного права у сфері міграції, поглиблення міжнародного співробітництва й розширення його сфер, посилення взаємодії з міжнародними організаціями, участь у формуванні міжнародної системи координації й інформаційного обміну реалізація спільних заходів і заходів за кордоном [72,63].

Процеси реформування міграційних систем обумовлені зміною ситуації на ринках праці цих країн, зміною вимог до якості іноземної робочої сили, критеріїв відбору затребуваних категорій трудових мігрантів (як постійних, так і тимчасових). Проблема задоволення попиту на конкретні професійно-кваліфікаційні групи фахівців і допоміжних працівників набуває першочергового значення. Проблема створення резерву робочої сили, пов'язана з демографічними процесами, поступово відступає на другий план, переходить в сферу залучення іноземних студентів, що дозволяє полегшити процес первинної адаптації іноземців до місцевих умов.

Особливу роль набувають системи регулювання припливу мігрантів, в першу чергу системи відбору та відсіву затребуваних і надлишкових категорій претендентів на в'їзд. Сьогодні дані системи зазнають серйозних структурних змін. Відносно ряду країн можна говорити про докорінну реформу, про перехід до нової моделі відбору відповідно до змін потреб національного ринку.

Канада, Нова Зеландія і Австралія першими вступили на шлях реформування систем регулювання трудової міграції. Великобританія, що також входить в пул найбільш привабливих для мігрантів країн, здійснила

організаційні перетворення імміграційної системи, проте в силу низки причин не досягла успіху в завершенні необхідних реформ. Як і для ряду країн, які приймають мігрантів в межах Євросоюзу, половинчастість реформ була пов'язана з дуалізмом європейських систем – свободою переміщення робочої сили в межах ЄС і обмеженнями для прийому працівників-мігрантів з третіх країн.

США, найбільш затребувана країна-реципієнт, час від часу роблять спроби давно назрілої реформи імміграційної системи. Сучасні зусилля змінити існуючі правила (боротьба навколо скасування DACA і лотереї «зелених карт») суті системи не зачіпають. В першу чергу це пов'язано з тим, що офіційна трудова міграція охоплює 15-20% іммігрантів. Основним залишається сімейний потік (возз'єднання сімей).

В ЄС спостерігається боротьба протилежних тенденцій: уніфікації та стандартизації міграційної політики з диверсифікацією національних підходів у сфері міграційного регулювання. Особливо наочно це проявилось в загостренні протиріч щодо заходів подолання міграційного кризи 2015-2016 рр.

Ефективність діяльності національних імміграційних систем визначається розумним поєднанням можливостей, що надаються загальним для всіх систем набором інструментів, вмiлим поєднанням використовуваних інструментів в конкретних історичних обставинах і при врахуванні соціально-культурних і політико-економічних умов власних країн.

У цьому контексті цікавим є досвід Канади і Південної Кореї. Ситуація на національних ринках праці в обох країнах відрізняється відносною стабільністю, низьким рівнем безробіття. Країни затребувані мігрантами, що відкриває широкі можливості для задоволення поточних потреб національного бізнесу. Обидві країни переживають період реформування імміграційних систем, їх подальшої адаптації до зовнішніх і внутрішніх викликів глобальної конкуренції. Однак форми організації відбору та відсіву претендентів на в'їзд різняться не тільки в силу національних особливостей, але і завдяки міграційної історії розглянутих країн.

Для Канади істотним завданням імміграційної політики виступає підвищення адекватності функціонування потребам економіки, включаючи інтеграційні можливості канадської системи освіти і системи тимчасової трудової міграції для селекції затребуваних бізнесом працівників. При цьому канадська система історично розвивалася як дворівнева, що поєднує федеральний і провінційний рівень компетенції і відповідальності.

Для Кореї стояла і стоїть проблема переходу від моделі експорту робочої сили до моделі приймаючого суспільства. Перехід до нової моделі йшов шляхом проб і помилок, який в результаті призвів до формування сучасної високоорганізованої і досить ефективною моделі міграційного регулювання, побудованої на базі домінуючої ролі урядової бюрократії в управлінні процесом прийому і розподілу низькокваліфікованої іноземної робочої сили. При цьому з країни продовжується відтік висококваліфікованих кадрів і перш за все випускників вузів [73].

Саме в силу особливостей історичного і культурного досвіду, наявності нерівноцінних економічних і природних ресурсів, але при більш-менш подібних цілях імміграційної політики формуються і використовуються різні конфігурації інструментів міграційного регулювання, ефективних саме в пропонованих умовах і готових до трансформацій при виникненні нових цілей і завдань.

В цілому ж сьогодні регулювання міграційних потоків все в більшій мірі набуває форми обмеження припливу небажаних мігрантів через введення додаткових фільтрів: високі вимоги до професійно-кваліфікаційного складу, рівень доходів, освіта і знання мови, вікові обмеження, але також і заходи по залученню бажаних трудових мігрантів.

Міграційне регулювання – процес вкрай складний і делікатний в силу високої конфліктності інтересів залучених сторін і високого ступеня політизованості (як у визначенні цілей і завдань, так і методів їх досягнення). Це стосується як заходів по скороченню припливу нових іммігрантів (Великобританія), так і проблеми інтеграції (країни ЄС) і присутності нелегальних мігрантів (США).

На даний час відбувається планомірна зміна інститутів імміграційного відбору, посилюється роль програмно-цільового принципу планування, посилюються вимоги до роботодавців, що привертають іноземну робочу силу, і освітніх провайдерів, що підвищує вимоги до претендентів на в'їзд.

Постійно змінюються критерії визначення реальної та перспективної потреби в іноземних працівниках; зростає значення використовуваних фільтрів (квоти, бальні системи, списки дефіцитних професій, рівень оплати праці тощо); підвищується роль регулюючих інструментів (систем дозволів і систем контролю роботодавців та інших спонсорів, програм для іррегулярних мігрантів); актуалізується проблема адаптації іноземців та включення іммігрантів в приймаючі суспільства (угоди про інтеграцію); зростає увага до стану громадської думки, рівня напруженості і конфліктності у взаєминах місцевого та приїжджого населення, зрушень в електоральній поведінці [74].

Зазначені процеси впливають і на країни-реципієнти, і на потенційних мігрантів, посилюючи конкуренцію за гідні робочі місця, отримання затребуваної освіти і професійної підготовки. При цьому скорочення попиту за незмінності економічної ситуації в країнах-реципієнтах навряд чи істотно позначиться на зниженні пропозиції іноземної робочої сили на міжнародному ринку праці. А це не може не призводити до зростання нелегальної міграції з усіма її наслідками.

Багато мігрантів і біженців, які потрапляють до Європи, зіштовхуються з невизначеною ситуацією та практичними труднощами, що виникають у зв'язку з відсутністю базової інформації щодо зростаючого ризику, пов'язаного з торгівлею людьми та контрабандою мігрантів. Європейські закриття та обмеження кордонів, а також реалізація угоди між ЄС та Туреччиною різко погіршили ситуацію для цієї вразливої категорії людей та створили гуманітарну кризу. Тисячі з них були залишені в Греції, багато хто з них залишаються в жахливих умовах, в переповнених таборах на грецьких островах, не маючи доступу до власних сімей, які проживають в інших країнах; інші опинилися в Македонії та Сербії або витіснені з однієї країни в іншу. Зробивши небезпечну

подорож через Середземне море, ті, хто приїжджає до Італії та Греції, сподівалися знайти нове житло. Натомість вони живуть у часто переповнених місцях, де відсутні продукти харчування та основні послуги, такі як медичне обслуговування, вода та належні санітарні умови [75].

У країнах Балкан багато працівників правоохоронних органів використовують насильство та залякування, незаконно повертають іноземців назад і позбавляють їх доступу до процедур надання притулку. Біженці та інші мігранти, які перейшли з Лівії, розповідають про зґвалтування, катування та рабську працю як повсякденну реальність, з якою зіштовхуються мігранти, які перетинають північно-африканську країну.

Отже у зв'язку зі складною ситуацією, яка потребує нагального вирішення, необхідно запровадити ряд заходів для подолання кризи: запровадити стандартну процедуру надання притулку в Європі. Деякі європейські країни ставляться до біженців більш гуманно, ніж інші. Як наслідок, біженці прагнуть до місць, які нададуть їм найбільшу стабільність. Таким чином, найкращий спосіб забезпечити біженців між європейськими країнами не означає не створювати паркани, які заохочують більш небезпечні форми контрабанди, а забезпечити систему надання притулку в кожній державі ЄС, яка відповідатиме однаковим високим стандартам, надаватиме біженцям такий самий рівень пільг і надання такої ж тривалості проживання. Спільна політика також забезпечить, щоб біженці були розподілені пропорційно по всьому ЄС, оскільки деякі країни, зокрема Греція та Італія, мають непропорційно великий тягар кризи, якою слід керувати, контролюючи потоки біженців.

Багато сирійських громадян стверджують, що вони ніколи б не покинули дім, якщо б не було війни. Отже, мир в Сирії буде найвірнішим способом приборкати кількість сирійських біженців. Однак це не слід розглядати як панацею. Ситуація всередині цієї країни є настільки складною, що її вирішення не виглядає реалістичною короткочасною можливістю. І навіть, якщо війна була формально зупинена, післявоєнний розрахунок Сирії не зробить країну безпечним місцем для багатьох громадян, що повертаються. Деякі сирійські

громадяни, які приїжджають на Балкани, не прибули безпосередньо з Сирії. Замість цього вони належать до майже 2 мільйонів біженців, які втекли до Туреччини на більш ранній стадії війни. Туреччина не надає сирійцям дозволу на роботу, за винятком особливих обставин, а це означає, що вони не мають права на зайнятість – це право, закріплене конвенцією 1951 року про біженців. Надання сирійцям більшого довгострокового майбутнього в Туреччині, країні, де розташовані самі сирійські біженці, може переконати деяких з них залишитися там.

Подібну тактику можна було б застосувати й в інших арабських державах з великою кількістю сирійських біженців. У Йорданії та Єгипті сотні тисяч сирійців, а в Лівані – 1,2 млн. (де один з чотирьох жителів – сирійський громадянин). У кожній з цих трьох країн існують юридичні чи фактичні обмеження щодо того, де сирійці можуть працювати, жити і вчитися.

Згідно з даними ООН, переважна більшість тих, хто досягає Європи цього року, мігрують через війну чи репресії. Але значна меншість, від 20% до 30%, швидше за все, втікає від бідності, а не з конфлікту, особливо з Західної Африки. Цих людей часто зневажливо називають "економічними мігрантами", підриваючи легітимність їх руху. Їх переїзд зумовлений відсутністю будь-яких економічних або професійних перспектив у себе вдома. Зростання економічних інвестицій у країни їхнього походження має бути частиною будь-якої загальної відповіді на міграційну кризу [76].

3.2. Удосконалення регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні з використанням світового досвіду

Хід процесу проведення економічних реформ в Україні, його аналіз свідчить про глибоку невідповідність між реальною дійсністю, що склалася в економіці і, зокрема, на ринку праці, й тими судженнями, припущеннями, прогнозами, аналітичними викладами, які були проголошені. Багато з них, на жаль, не були втілені в життя.

Ситуація, що склалася сьогодні на ринку праці в Україні, дає підстави стверджувати, що і в подальшому вона не зможе швидко змінитися на краще, а навпаки, продовжуватиме діяти тенденція щодо скорочення попиту на робочу силу. Тому постає за необхідне внесення суттєвих якісних змін до соціальної політики по відношенню до ринку праці щодо питань зайнятості, регулювання трудових відносин, соціального захисту населення. Вихідним кроком при цьому повинно бути теоретичне осмислення проблем ринку праці як такого, зокрема, його сутності.

Обсяг міграції в Україні сягнув значних масштабів та є складним явищем для врегулювання. На даний час відсутній системний підхід щодо збору статистичної інформації, що ускладнює здійснення об'єктивного аналізу міграційних потоків. Перепис населення (в Україні не проводився з 2001 року) та матеріали з обліку міграції є основними, проте – не достовірними джерелами отримання адекватних даних. На думку фахівців, реальні обсяги міграційних потоків в рази перевищують офіційні статистичні дані.

Політична криза останніх років та військові дії на сході країни збурили нову масштабну хвилю міграції. За різними оцінками Україну покинули до 6 млн. громадян, щоб жити й працювати за кордоном.

Однак у реальності ці цифри набагато вищі через нелегальну міграцію. Одним із найвагоміших чинників є те, що заробітна плата за кордоном в 2-3 рази перевищує середньостатистичну українську. Згідно з дослідженнями Міжнародної організації праці заробіток одного мігранта складає близько 720 дол., на противагу середній українській заробітній платі, яка становить 200-250 дол. Кількість українських трудових мігрантів (з урахуванням нерегулярної та маятникової міграції) за кордоном у 2012 р. оцінювалася у 2,25 млн. осіб. Польща та Росія були найбільш затребуваними напрямками міграційних потоків з України, однак, починаючи з 2014 р., простежується їх масова переорієнтація на країни ЄС [60]. Але необхідно зазначити що більша частина міграційних потоків є короткостроковою і поширюється на сусідні країни, з яких легко повернутися. Набуття громадянами України права на вільне пересування (2003

р.) співпало з глибокою структурною трансформацією економіки, що супроводжувалася зростанням безробіття та падінням рівня життя населення. Внаслідок деградації системи безкоштовної освіти та медицини оплата цих послуг стала вкрай обтяжливою для населення [76,2]. За відсутності розвинутої системи кредитування громадяни, які виявили бажання започаткувати власний бізнес, зіштовхнулися з проблемою наявності стартового капіталу. Все це стимулювало трудову міграцію за кордон, яка наприкінці 1990-х рр. перетворилася на масове явище і джерело доходів для багатьох сімей [76,12].

У трудовій міграції з України простежуються також негативні тенденції, зокрема зменшується вік мігрантів, відбувається переорієнтація на довгострокову міграцію з можливістю постійного місця проживання за кордоном [77,1]. Має місце розрив сімей, соціальне сирітство, соціальна незахищеність за кордоном як легальних, так і нелегальних мігрантів, втрата кваліфікації через виконання низькокваліфікованої роботи. Саме тому в Україні потрібно забезпечувати прискорення економічних реформ, які б сприяли скороченню безробіття та, у підсумку, – врегулюванню міграційних процесів.

Значна частина урядів провідних країн розглядає імміграційну політику як інструмент забезпечення можливостей для працевлаштування для громадян. В усьому світі більшість урядів прагнуть підвищити (44%) або підтримувати (41%) існуючий рівень імміграції високоякісних кваліфікованих робітників. Лише 4 відсотки урядів впровадили політику, спрямовану на зменшення припливу висококваліфікованих працівників до їхньої країни. Частка урядів із політикою підвищення рівня імміграції висококваліфікованих працівників зросла вдвічі з 22% до 44% на рік.

Інтеграційна політика має важливе значення для досягнення інклюзивного та сталого економічного зростання в країнах призначення та сприяння розвитку добробуту мігрантів. В усьому світі 59% урядів запровадили політику чи програму, спрямовану на інтеграцію громадян в суспільство. Серед конкретних заходів інтеграції, що розглядаються, захист від дискримінації є найбільш

поширеним. Навчання мови іммігрантів та передача професійних повноважень є іншими загальними заходами, прийнятими відповідно 37% та 36% урядів.

Майже всі уряди прийняли конкретні політичні заходи для вирішення проблеми нелегальної імміграції. В усьому світі застосовують штрафи, затримання чи депортацію. Також вживаються заходи для створення прозорих і простих схем та умов для перетину кордону мігрантами, щоб обмежити існуючі зловживання. В усьому світі 42 % урядів запроваджують заходи для зменшення витрат на переказ грошових коштів мігрантів; 21% надають податкові пільги мігрантам, які перебувають у діаспорі [78].

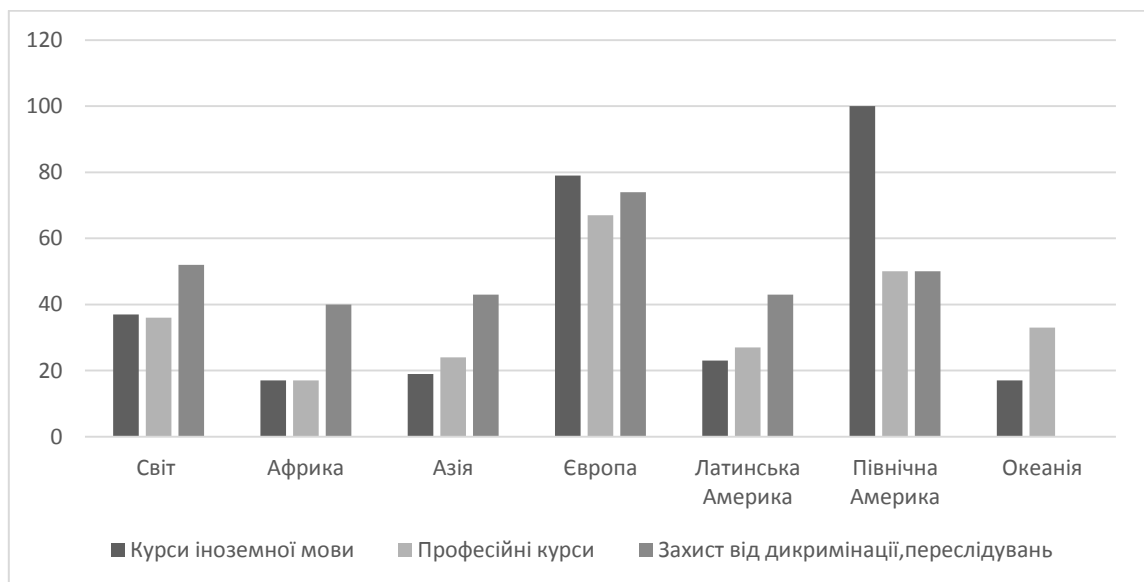

Рис. 3.1. Відсоток урядів, які забезпечують політику сприяння інтеграції іммігрантів за видами політичних заходів та відповідно до регіону [79]

Серед десяти країн, що мають найбільшу частку грошових переказів як відсоток валового внутрішнього продукту (ВВП), лише три – Гондурас, Республіка Молдова та Таджикистан – провадять політику зменшення витрат на переказ грошових коштів мігрантів. На думку фахівців Світового банку, якщо вартість відправлення грошових переказів зменшити на 5% відносно відправленої суми, одержувачі грошових переказів можуть отримувати на понад 16 мільярдів доларів щороку більше, ніж зараз. Багато урядів, особливо з менш

розвинених регіонів встановлюють політики чи програми для заохочення повернення їх громадян [79,3-8].

Наразі в Україні продовжується розробка законодавства з питань міграції громадян і, зокрема, державної міграційної стратегії. У рамках заходів, направлених на лібералізацію візового режиму з ЄС, 5 листопада 2015 року було прийнято Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» [80]. Закон визначає 83 правові та організаційні засади державного регулювання зовнішньої трудової міграції та соціального захисту громадян України за кордоном і членів їх сімей.

Більшість експертних прогнозів щодо міграційної ситуації в Україні висувають гіпотези щодо загальних тенденцій розвитку міграційних процесів. На думку дослідників, суттєвий вплив на зміну характеру міграційних переміщень населення також може здійснити запровадження безвізового режиму з ЄС та військово-політична ситуація в Україні та країнах світу (табл. Дод. В).

Дослідники відзначають, що права та гарантії, закріплені зазначеним Законом, носять переважно декларативний характер, оскільки не встановлюють відповідальності держави за невиконання своїх обов'язків, а також не встановлюють можливостей захисту працівниками-мігрантами своїх трудових та інших прав у країні перебування, а також в Україні. Так виконання державних гарантій щодо консульського сприяння мігрантам, задоволення національно-культурних потреб потребує додаткового бюджетного фінансування, що не є пріоритетним завданням країни в умовах дефіциту державного бюджету.

Закон покладає відповідальність за сприяння реінтеграції трудових мігрантів в суспільство на центральні та місцеві органи виконавчої влади, проте заходи, передбачені для полегшення реінтеграції мігрантів, обмежуються наданням інформації щодо можливостей працевлаштування в Україні та пошуку житла, встановлення еквівалентності професійних та освітніх кваліфікацій. Кінцевою метою здійснення заходів з регулювання

міграційних потоків з України має стати не припинення трудової міграції, чого неможливо досягти в умовах глобалізації і вільного доступу до інформації поринки праці країн, а запровадження ефективного механізму руху трудових мігрантів і перетворення незворотної еміграції у тимчасову.

Для заохочення та спрощення процесу рееміграції важливим завданням є розробка механізму зарахування трудового стажу працівника, отриманого ним при роботі за кордоном для набуття особою права отримання пенсійного забезпечення. Для цього слід укласти двосторонні договори між Україною та основними країнами-реципієнтами української робочої сили про взаємне зарахування стажу, а також між Україною та країнами походження мігрантів, що працюють в Україні.

Часто перешкодою для повернення мігрантів на батьківщину стає відсутність у особи житла в Україні та можливості його придбання. Державна підтримка трудових мігрантів, що виявили бажання повернутися на Україну, як зазначено у Законі України «Про зовнішню трудову міграцію», має заключатися не лише в інформаційній підтримці мігрантів щодо можливостей придбання чи оренди житла. Стимулювати рееміграцію працівників може запровадження системи пільгового кредитування на придбання чи спорудження житла, створення міграційною службою фонду тимчасового житла для короткотермінового розміщення репатріантів на безоплатній основі.

З огляду на те, що грошові перекази заробітчани є значним джерелом валютних надходжень в Україну, доцільно спростити механізм переказів коштів з-за кордону. Надходження значної частини переказів українських мігрантів неофіційними каналами пов'язано з високою вартістю грошових переказів та нестачею фінансової грамотності мігрантів та отримувачів переказів в Україні [81].

Зниження вартості грошових переказів, встановлення пільгового митного оподаткування інвестиційних товарів стимулюватиме мігрантів здійснювати передачу коштів легальними шляхами. Для збільшення обсягів

переказів через банківську систему доцільно розширити коло послуг для мігрантів, створити представництва чи кореспондентські рахунки банків за кордоном, передусім в країнах, де працюють багато українців [82]. Також існує можливість запровадження системи безкоштовного переказу заощаджень з-за кордону у випадку використання коштів на відкриття власної справи.

Ефективним засобом щодо мінімізації тіньової міграції з України може стати розробка єдиної інформаційної системи щодо умов і правил легального працевлаштування за кордоном, ризиків, пов'язаних зі зміною місця проживання та зайнятості, особливостями міграційного законодавства країн-реципієнтів.

Крім того, для зменшення частки нелегальних мігрантів необхідно встановити жорсткі вимоги щодо діяльності фірм-посередників з міжнародного працевлаштування. Доцільно розробити закон, який би чітко регламентував права і обов'язків усіх учасників міграційного процесу та встановлював відповідальність за порушення законодавства у цій сфері. Крім того, доцільно налагодити співпрацю між органами державної влади, громадськими організаціями, представниками бізнесу щодо розвитку міграційної інфраструктури, оцінки необхідності залучення іноземних фахівців в економіку України, за потреби – професійної підготовки іммігрантів [83,70].

Враховуючи багатоманітність факторів, що впливають на прийняття особою рішення про міграцію, державне регулювання міграції кваліфікованих кадрів не має обмежуватися реалізацією заходів міграційної політики. Для попередження відтоку кваліфікованого персоналу діяльність держави має бути спрямована на загальне підвищення рівня економіки країни та соціального захисту громадян, на створення робочих місць із конкурентним рівнем оплати праці.

Оскільки освітня міграція може виступати передумовою трудової міграції молодих фахівців, важливим заходом протидії відтоку робочої сили з

України може стати удосконалення системи регулювання освіти, підвищення якості українських освітніх послуг, модернізація навчальних програм відповідно до потреб ринку та матеріально-технічного забезпечення вищих навчальних закладів. Крім того, удосконалення системи вищої освіти в Україні дозволить залучати студентів з-за кордону, що може стати додатковим джерелом доходу держави у формі оплати іноземцями освітніх послуг.

Таким чином, спираючись на результати дослідження, можна запропонувати наступні заходи з удосконалення державного регулювання міжнародної міграції кваліфікованих кадрів в Україні.

1. Подальшої розробки та удосконалення вимагає нормативно-правова база з регулювання міграції робочої сили. Доцільно удосконалити Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» та Стратегію державної міграційної політики України, зокрема у питаннях визнання трудового стажу мігрантів, набутого за кордоном, пенсійного забезпечення, встановлення відповідальності державних структур за невиконання законодавчо закріплених зобов'язань. Вимагає розробки закон, що регулюватиме діяльність фірм-посередників з міжнародного працевлаштування.

2. Для оцінки дійсних масштабів трудової міграції необхідно створити єдину інформаційну систему, яка акумулюватиме статистичну інформацію щодо масштабів та структури міграційних потоків в Україну та з неї. Збір інформації про кількість і якість трудових мігрантів має носити системний характер та здійснюватися за участі Державної служби зайнятості, Державної прикордонної служби, Державної міграційної служби, компаній-посередників з міжнародного працевлаштування.

3. Зменшити потоки еміграції українських громадян дозволять зміни у рівні соціально-економічного розвитку України: збільшення кількості робочих місць, підвищення рівня оплати праці, а також вихід з військово-політичної кризи.

4. Для мінімізації тіньової міграції з України доцільно розробити єдину інформаційну систему щодо умов і правил легального

працевлаштування за кордоном, ризиків, пов'язаних зі зміною місця проживання та зайнятості, особливостями міграційного законодавства країн-реципієнтів [84].

5. Для збільшення масштабів та частки легальних грошових переказів доцільно спростити механізм здійснення приватних переказів коштів з-за кордону, сприяти зменшенню вартості здійснення грошових переказів і підвищенню фінансової грамотності реципієнтів та відправників коштів.

6. Для заохочення рееміграції доцільно запровадити механізм пільгового кредитування реемігрантів на придбання житла, а також створити фонд тимчасового житла для короткотермінового розміщення реемігрантів.

7. При формуванні дозвільної системи на в'їзд іноземних громадян на територію України слід виходити з потреб ринку праці України щодо рівня кваліфікації іммігрантів, надаючи перевагу висококваліфікованому персоналу та представникам професій, на які спостерігається дефіцит на ринку праці України.

Для інтенсифікації залучення іноземних студентів доцільно удосконалювати систему української вищої освіти. Розробка та проведення заходів міграційної політики має супроводжуватися роз'ясненням з боку органів влади серед широких мас населення.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи зазначене, слід виділити низку заходів, які необхідно вжити для вирішення проблеми нелегальної міграції, спрямованих на: фінансування пошукових та рятувальних місій, виділення коштів та засобів для боротьби з перевізниками мігрантів, розширення мережі центрів прийому біженців для тимчасової їх дислокації та надання допомоги, спрощення легальних можливостей міграції в ЄС, перегляд і розподіл квот між країнами щодо розселення біженців під егідою ООН. Перспективи подальших досліджень пов'язані з процесами врегулювання міграційних потоків шляхом розроблення

відповідних комплексних програм і вдосконалення міграційної політики держав на регіональному рівні.

Однак процеси міжнародної трудової міграції є невід'ємною складовою глобалізації, яка слугує чинником їх прискорення. Трудова міграція з України є однією з важливих проблем, яка набула масового характеру та потребує термінового вирішення. Необхідно запроваджувати нові законотворчі заходи в економічній сфері, які насамперед були б спрямовані на створення нових робочих місць з належним рівнем оплати праці, реформування сучасної системи освіти, яка б відповідала запитам ринку праці, медичної галузі, сфери соціального захисту тощо. Ефективність реформ слугувала б врегулюванню міграційних потоків, а також опосередковано сприяла б стримуванню масового виїзду економічного активного населення та молодих кваліфікованих кадрів за межі України.

Для підвищення ефективності системи регулювання міжнародної міграції робочої сили запропоновано удосконалити нормативно-правову базу і систему фіксації кількості та характеру переміщень, створювати робочі місця в Україні, розробити єдину інформаційну систему щодо умов і правил легального працевлаштування за кордоном, спростити механізм переказу грошових коштів з-за кордону.

ВИСНОВКИ

Одержані в процесі дослідження результати дозволяють сформулювати наступні висновки та пропозиції:

1. В основних моделях ринку праці береться до уваги одночасно і незалежно два фактори: політика держави і політика працедавця. Виокремлення моделі ринку праці за національною ознакою в сучасних умовах недоречно через використання працедавцями різних підходів до формування відносин з найманими працівниками (американські фірми все частіше включають до системи стимулювання працівників оплату праці відповідно до індивідуальної продуктивності, а не лише за критеріями освіти, стажу роботи, віку; деякі японські фірми використовують систему «пожиттєвого найму», значну увагу приділяють професійній підготовці кадрів тощо). На сучасному етапі знайти лаконічну назву для визначення певної моделі неможливо, оскільки кожна країна під впливом тих чи інших процесів будує власну модель ринку праці.

2. Основними тенденціями сучасної міжнародної міграції виступають: глобалізація міжнародної міграції; якісні зміни у світових міграційних потоках; визначальна роль економічної, насамперед, трудової міграції; значне зростання нелегальної міграції; збільшення масштабів та розширення географії вимушеної міграції; роль міжнародної міграції в демографічному розвитку розвинутих країн світу; фемінізація міжнародної міграції. Трудова міграція забезпечує як безсумнівні переваги (і для країн-реципієнтів, і країн-донорів робочої сили), так і здатна спричинити гострі соціально-економічні проблеми. Сучасний стан міграційної сфери вимагає чіткої міграційної політики на рівні країн та провідних світових організацій, а також налагодженої системи управління міграційними процесами. Уряди багатьох країн в останні роки посилили увагу до проблем, як залучити в свої країни необхідні їм категорії мігрантів, і, водночас, обмежити виїзд небажаних.

3. Міграційні процеси при зниженні їх масштабів визначають у сучасних умовах приріст чисельності населення і є вкрай різноманітними за соціальною,

етнічною, демографічною структурою мігрантів. Статистичних даних на сьогоднішній день для чіткої оцінки міжнародної трудової міграції недостатньо. При моделюванні та прогнозуванні міграційних процесів важливим завданням є врахування усіх економічних та політичних факторів.

4. Оцінка та прогнозування обсягів зовнішньої міграції дозволяють приймати рішення про необхідність та засоби регулювання міграційних потоків. При дослідженні міграційних процесів застосовують якісні методи, що полягають у структурному описі міграційних потоків, та кількісні методи, які полягають в обробці статистичної інформації і базуються на розрахунку детермінованих показників. Розрив у економічному розвитку країн призводить до того, що основні потоки мігрантів формуються з відносно невеликої кількості країн світу та спрямовані у найбільш розвинені країни. Зростає частка жінок-мігрантів, спричинена змінами у попиті на робочу силу та загальною емансипацією жінок.

5. Моделювання та прогнозування масштабів зовнішньої трудової міграції в Україні доводить необхідність використання комплексного підходу і дослідження як тенденцій зміни факторів, так і особливостей міграційної політики країн-реципієнтів трудових мігрантів. Розрахунок прогнозних масштабів вибуття робочої сили з України методом екстраполяції продемонстрував потенційне зменшення відтоку працівників-мігрантів на рівні 10-12 тис. осіб на рік у 2018-2021 роках.

Задля об'єктивної оцінки зовнішньої трудової міграції з України необхідно створити єдину інформаційну систему, яка акумулюватиме статистичну інформацію щодо масштабів та структури міграційних потоків. Для мінімізації тіньової міграції з України слід розробити єдину інформаційну систему щодо умов і правил легального працевлаштування за кордоном. Заохоченню рееміграції сприятиме механізм пільгового кредитування реемігрантів на придбання житла, збільшення кількості робочих місць в Україні, підвищення рівня оплати праці, вихід з військово-політичної кризи. Доцільно спростити механізм здійснення приватних переказів коштів з-за кордону.

7. Враховуючи багатогранність, складність і неоднозначність наслідків міжнародної трудової міграції, виникає необхідність розроблення системи превентивних заходів країнами, яким найбільше загрожує притік нелегальної міграції, а також вимагає від них конкретних заходів щодо регулювання міграційних потоків. Європейські країни дотримуються досить різних політик щодо питань нелегальної міграції, оскільки понад усе ставлять питання власної безпеки й національних інтересів, але за відсутності комплексної європейської програми надання притулку біженцям кожна країна не в змозі впоратися з даною проблемою самотійно. Дана програма повинна включати низку заходів, спрямованих на: легальний прийом біженців напряму з прикордонних країн із належним рівнем безпеки; вжиття суворих заходів щодо посилення контролю на кордонах і надання достатньо коштів таким країнам, як Італія та Греції для забезпечення умов біженцям із подальшим розселенням їх по інших країнах ЄС; розробку скоординованої фінансової політики та відповідного фінансового інструментарію для реалізації комплексної стратегії щодо біженців, адже політичні і гуманітарні наслідки, економічні втрати інших країн можуть спровокувати затяжну економічну кризу.

8. На сучасному етапі надзвичайно актуальною для України є проблема вдосконалення міграційної політики. Необхідність активного втручання урядових структур у перебіг міграційних процесів є очевидною, однак діяльність держави в жодному разі не повинна зводитися до заборонних заходів, наслідком яких може стати зростання нелегальної міграції та підвищення напруженості в суспільстві. Міграційна політика має враховувати світовий досвід, який свідчить про отримання користі навіть з еміграції висококваліфікованих фахівців.

9. Виходячи із вищезазначеного, слід констатувати, що ситуація, яка склалася в Україні у міграційній сфері, є новим викликом. Від її вирішення залежить успіх заходів щодо подолання системних кризових явищ в економіці й перспективи вступу до ЄС. Для цього державі потрібно посилювати своє регулювання в таких напрямках:

- створення умов для реалізації інтелектуального і трудового потенціалу мігрантів на території нашої країни;
- покращення ситуації на національному ринку праці за рахунок регулювання працевлаштування громадян відповідно до їх рівня освіти й кваліфікації;
- економічне регулювання міграційних потоків шляхом створення належних умов праці й отримання доходів, що є достатніми для забезпечення життєво необхідних потреб;
- раціоналізація напрямів міграційних потоків, захист прав і інтересів мігрантів закордоном;
- зменшення масштабів зовнішньої трудової міграції за рахунок нівелювання умов, що спонукають до вимушеної міграції.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Швець В.Я. Виробничо-господарський комплекс міста: проблеми управління та розвитку // В.Я.Швець. – К. Наукова думка. – 2003. – 383 с.
2. Маршалл А. Принципи політекономії. М.: Инфра-М, 1999, 415с.
3. Пігу А. Економічна теорія добробуту: Пер. з англ. : В 2 т. - М.: Прогрес, 1985.
4. Кейнс Дж. М. Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей / Пер. з англ. - М.: Геліос АРВ, 1999. - 352 с.
5. Фрідман М. І. Конспект лекцій з науки про фінанси. - СПб., 1910.
6. Швець, В. Я., Єфремова, Н. Ф., Галаганов, В. О. Аналіз моделей ринку праці: теоретичне та практичне значення. //Економіка та держава, –2015, – 70-74.
7. Мазурок П.П., Шахно А.Ю. Умови та чинники розвитку сучасного ринку праці під впливом глобалізації // Економіка та держава. - 2013. - №5. - с. 16 - 20.
8. Блауг М. Крива Філіпса // Економічна думка в ретроспективі = Economic Theory in Retrospect. - М.: Справа, 1994. - с. 629-631. - XVII, 676 с. - ISBN 5-86461-151-4.
9. Торнсевський М.В. Проблеми безробіття молоді та напрямки їх вирішення // Економіка України. - 2014. - №1. - с. 87 - 96.
10. Sassen S. TheGlobalCity: NewYork, London, Tokyo. Princeton U.P., 2001. p. 472
11. Skeldon Ronald. Globalmigration: demographic aspects and it srelevance for development – United Nations: Population Division. – Technical Paper No. 2013/6/
URL:http://www.un.org/esa/population/migration/documents/EGM.Skeldon_17.12.2013.pdf
12. Дуглас М. Синтетична теорія міжнародної міграції // Світ в дзеркалі міжнародної міграції: Наукова серія: Міжнародна міграція населення: Росія і

сучасний світ / Гол. ред. В.А. Іонцев. М .: МАКС-Пресс, 2002. Вип. 10. С.161-162.

13. Коулман Дж. Капітал соціальний і людський // Суспільні науки і сучасність. 2001. №3. с. 121-139.

14. Шапар А.Є. Актори та механізми формування державної імміграційної політики розвинених. Автореф., 2011. с. 26.

15. Бондырева С. К., Колесов Д. В. Миграция (сущность и явления). 2-е изд. Москва: изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: изд-во НПО «МОДЭК», 2007. 296 с.

16. Бербенець О. В. Основні тенденції та наслідки міжнародної трудової міграції // Агросвіт, 2015. № 15. с. 26–29.

17. Бублій М. П. Фактори міграції робочої сили та особливості її статистичного обліку // Державне будівництво. Харків: Харківський регіональний інститут державного управління, 2008. № 1. 13 с.

18. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. International Migration Report: Highlights. New York, 2017. 38 p.

19. Singleton A. (2009, June 30). Building a Statistical Framework for the Collection, Compilation and Dissemination of International Migration Statistics in the ESCWA Countries. Working Paper on Key Terms, Definitions and Concepts. URL:<http://www.escwa.un>

20. Бараник З. П. Статистичний аналіз трудової міграції: дис. докт. ек. наук : 08.00.10 / Бараник Зоя Павлівна – Київ, 2015. – 142 с.

21. Денисенко М.Б., Чудиновских О.С., (2007). Системы сбора данных о миграции в зарубежных странах. Аналитический доклад. Мировой банк.

22. Ярошевич М. Прогноз міграції між ЄС, країнами Вишеградської четвірки та Східною Європою: наслідки скасування візового режиму // Центр східних досліджень. Варшава, Польща, 2014. 184 с.

23. Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Лебедева В. К. та ін. Міжнародна економіка. Підручник./ За ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича. К.: Центр учбової літератури, 2012. 416 с.

24. Слюсаревський М. М., Блинова О. Є. Психологія міграції: навч. посіб. // Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. 244 с.
25. Хрупович С. Є. Міжнародна міграція робочої сили у світогосподарській системі // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених „Соціально-економічні аспекти розвитку економіки“, 27-28 квітня 2017 року. Тернопіль: ТНТУ, 2017. С. 180–182.
26. Осипенкова О. Ю. Миграционные процессы: методы моделирования и прогнозирования (на примере Московской области) // Москва: Вестник Екатеринбургского института, 2016. № 3 (35). С. 79–85.
27. Esipova N., Pugliese A., Ray J. Potentialnet migration index declines in many countries // OECD GALLUP. Washington, D. C., 2014. URL:http://news.gallup.com/poll/166796/potentialnet-migration-index-declines-countries.aspx?utm_source=PNMI&utm_medium=search&utm_campaign=tiles
28. Zipf G. Human behaviour and the principle of least effort // Addison-Wesley Press. Cambridge, Mass., 1949. 573 p.
29. Stouffer S. Intervening opportunities and competing migrants // Journal of regional science, 1960. Vol. 2, Issue 1. 26 p.
30. Organisation for Economic Cooperation and Development. International Migration Database. URL:<http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=MIG>
31. UN DESA (United Nations, Department of Economic and Social Affairs). Trends in International Migrant Stock: The 2015 Revision: New York, NY, USA, 2015. Sustainability 2018, 10, 894 31 of 32/
32. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). International Migration Outlook 2017 New Asylum Applications by Country of Destination, 2012-16.
33. Card, D.; Kluve, J.; Weber, A. Active Labour Market Policy Evaluations: A Meta-Analysis. Econ. J. 2010, 120, F452–F477.

34. Tsapenko, I.P. Social effects of immigration. *Her. Russ. Acad. Sci.* 2015, 85, 443–452.
35. «9 maps and charts that explain the global refugee crisis» – Vox. URL:<https://www.vox.com/world/2017/1/30/14432500/refugee-crisis-trump-muslim-ban-maps-charts>
36. Asylum and managed migration // Eurostat, 2017. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/database>
37. Migration to Europe in chart. – 2018. – URL:<https://www.bbc.com/news/world-europe-44660699>.
38. IOM (International Organization for Migration). *World Migration Report 2018*; The UN Migration Agency: Geneva, Switzerland, 2018; pp. 18–32, ISBN 978-92-9068-742-9.
39. Рибаківський, Л. Л. Міграція населення. Три стадії міграційного процесу / Л. Л. Рибаківська. - М., 2001.
40. Валовий внутрішній продукт// Мінфін. – 2018. – URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
41. Індекс інфляції// Мінфін. – 2018. – URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2018>.
42. Міжнародний звіт про міграцію 2017 року [Електронний ресурс] // Департамент ООН з економічних і соціальних питань. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/development/desa/publications/international-migration-report-2017.html>.
43. Соціально-економічне становище в Україні за 2015 рік URL:http://www.ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2015/publ_12_2015_u.html
44. Міграція в Україні: факти і цифри / Міжнародна організація з міграції URL:http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf
45. Портал даних СБЦ // Світовий центр даних. URL: <http://wdc.org.ua/uk/data>

46. Приватні перекази в Україну зросли на чверть-
URL: <https://ua.korrespondent.net/business/financial/4017462-pryvatni-perekazy-v-ukrainu-zrosly-na-chvert>.

47. Майже 4 мільйони біометричних закордонних паспортів оформлені у 2017 році// ДМС. - 2018. –
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28966238.html>.

48. Czaika M., Haas H. The Globalization of Migration. Has the world really become more migratory? // International Migration Institute, University of Oxford, 5 p.

49. Хавинсон М. Ю., Кулаков М. Ю., Мищук С. Н. Прогнозирование динамики внешней трудовой миграции на региональном уровне // Проблемы прогнозирования, 2013. № 2. с. 99–111.

50. International Migration Report 2017: Highlights // United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2017. 38 p.

51.

52. Волоско Я. О. Міжнародна трудова міграція населення: причини виникнення та наслідки для економіки // Львів: Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки, 2015. № 824. С. 21–26.

53. Kasprzak I. Ukraińcy w Polsce. Pracownicy ze Wschodu tylko na papierze // Rzeczpospolita, 2018. URL: <http://www.rp.pl/Spoleczenstwo/303299991-Ukraińcy-w-Polsce-Pracownicy-ze-Wschodu-tylko-na-papierze.html>

54. Гришкін В. О., Сімахова А. О., Перекопська Ю. С. Аналіз впливу глобалізації на зайнятість населення в Україні // Проблеми економіки, 2016. № 3. С. 40–45.

55. Міжнародна організація з міграції (МОМ) в Україні. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні / Міжнародна організація з міграції (МОМ) в Україні. – 2017. – С. 3.

56. Gavosto, A.; Venturini, A.; Villosio, C. Do immigrants compete with natives? Labour 1999, 13, 603–621.[CrossRef]

57. Dustmann, C.; Casanova, M.; Fertig, M.; Preston, I.; Schmidt, C.M. The Impact of EU Enlargement on Migration Flows; Home Office Online Report 25/03; Research Development and Statistics Directorate, Home Office: London, UK, 2003; pp. 1–76. Sustainability 2018, 10, 894 30 of 32
58. Staffolani, S.; Valentini, E. Does immigration raise blue and white collar wages of natives? The case of Italy. Labour 2010, 24, 295–310. [CrossRef]
59. Falzoni, A.M.; Venturini, A.; Villosio, C. Skilled and Unskilled Wage Dynamics in Italy in the 90s: Changes in the Individual Characteristics Institutions Trade and Technology; Working Paper Series 61; Laboratorio Ricardo Revelli (LABOR), Centre for Employment Studies: Moncalieri, Italy, 2007.
60. Angrist, J.D.; Kugler, A.D. Protective or counter-productive? Labor market institutions and the effect of immigration on EU natives. Econ. J. 2003, 113, 302–331. [CrossRef] database (accessed on 15 March 2017).
61. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). Is This Humanitarian Migration Crisis Different? Migration Policy Debates 7; Organization for Economic Cooperation and Development: Paris, France, 2015.
62. Kolesnikova J., Camille R., Kamasheva A., Yue Z. Current trends of realization of the intellectual capital and problems of intellectual migration // Procedia Economics and Finance, 2014. Vol. 14. P. 326–332.
63. Hernandez J. L. The migration of qualified workers as an obstacle to development // Problemas del desarrollo. Mexico: National Autonomous University of Mexico, 2013. Vol. 44, № 172. 11 p.
64. Березюк Р.А., Шиманська О.П. Глобалізація і проблеми трудової міграції // Вісник ТАНГ. – 2002, № 8. – С.234-243.
65. Буряк П.Ю., Карпінський Б.А., Григор'єва М.І. Економіка праці й соціально-трудова відносини: Навч. пос. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – С. 440.
66. Горілий А.Р., Довжук Б.Т. Інтеграція України на європейські ринки праці: масштаби й наслідки // Вісник ТАНГ. – 2002, № 8 – С.123-132.

67. Лісогор Л.В. Формування конкретних відносин на ринку праці України в умовах посилення процесів глобалізації// Вісник ТАНГ. – 2002, №8. – С.163-169.
68. Высылая деньги семье, трудовые мигранты помогают мировой экономике/URL: Новости ООН. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://news.un.org/ru/story/2018/06/1332482>.
69. Чувардинський О.Г. Проблеми співробітництва України з європейськими країнами у сфері міграції населення// Економіка та держава. – 2006, № 7. – С.223-232.
70. Нагорнова О. В. Державне регулювання трудової міграції в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Львів, 2008. 21 с.
71. Сірант М. Вплив глобалізаційних процесів на формування потоків трудової міграції // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки, 2014. № 782. С. 38–43.
72. Кислицина О. Концепція регулювання міжнародної трудової міграції України в умовах глобалізації // Культура народів Причорномор'я, 2011. № 197. с. 62–66.
73. Савенко С. Економічне диво за одне покоління: Південна Корея - приклад для України / Сергій Савенко. – 2017. – URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/400091/ekonomichne-dyvo-za-odne-pokolinnya-pivden-na-koreya-pryklad-dlya-ukrayiny>
74. Labour Migration in the EU: Recent Trends and Policies// Publications Office of the European Union, Luxembourg.– 2014. – URL:: <https://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1421&context=intl>.
75. Residence permits statistics// Statistics Explained.Eurostat. – 2017. – URL:https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Residence_permits_statistics.

76. Migration and migrant population statistics. Explained// Eurostat. – 2018. – URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/.Statistics>
77. Міграція в Україні: факти і цифри / Міжнародна організації з міграції. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf
78. Гайдуцький А. Чому трудові мігранти перспективніші за іноземних інвесторів: 6 фактів інвестиційного потенціалу українських гастарбайтерів URL:<http://forbes.net.ua/ua/opinions/1367112-chomu-trudovi-migranti-perspektivnishi-za-inozemnih-investoriv>
79. International Migration Policies [Електронний ресурс]. – 2017. – URL:file:///C:/Users/admin/Desktop/international_migration_policies_data_booklet.pdf.
80. Про зовнішню трудову міграцію: Закон України від 05.11.2015 № 761-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015. № 49-50. ст. 463. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/761-19>
81. Бурак В. Переваги і недоліки Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» / Политические известия в Украине, 2016. URL: <http://izvestia.kiev.ua/blog/show/83956>
82. Малиновська О. А. Перекази мігрантів з-за кордону та можливі заходи щодо їх заохочення та ефективного використання. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1276/>
83. Пелка К. Характеристика концепції міграційної політики України та напрями її розвитку // Наукові праці МАУП, 2013. Вип. 2(37). С. 66–71.
84. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року // Державна служба зайнятості. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/Zarp_ek_p/Zp_ek_p_u/arh_zpp_u.htm
85. Average annual wages // Organisation for economic co-operation and development. URL:https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAGE#

86. GDP (current US\$) // The World Bank Data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
87. Population, total // The World Bank Data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>
88. Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) // The World Bank Data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>
89. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. К.: Український центр соціальних реформ, 2006. 138 с.
90. Ярошевич М., Ласінська М., Бетлій О. Прогноз міграції між ЄС, країнами Вишеградської четвірки та Східною Європою // Центр східних досліджень. Варшава, 2014. 173 с.
91. Україна 2020: демографічний та міграційний виміри безпеки // Український інститут публічної політики. Київ, 2012. 20 с.

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет банківського бізнесу
Кафедра економічної теорії**

ЗАДОРОЖНА Іванна Ярославівна

**Міжнародна трудова міграція: причини, тенденції та наслідки у XXI
столітті /
INTERNATIONAL LABOR MIGRATION: CAUSES, TRENDS AND
CONSEQUENCES IN THE XXI CENTURY**

спеціальність: 051 - Економіка
освітньо-професійна програма - «Аналітична економіка»

Магістерська робота

Частина 2

Додатки

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ДОДАТКИ Додаток А

Таблиця А 1. Структура ВВП України за кінцевим використання з 2005 по 2018 рр. (млн. грн.)

номінальний ВВП за рік		споживчі витрати		валове нагромадження		експорт товарів і послуг		імпорт товарів і послуг	
		% ВВП		% ВВП		% ВВП		% ВВП	
2006	544153	424060	77.9	134740	43336,00	253707	46.6	-269200	-49.5
2007	720731	558581	77.5	203318	43159,00	323205	44.8	-364373	-50.6
2008	948056	758902	80.0	264883	43370,00	444859	46.9	-520588	-54.9
2009	913345	772826	84.6	155815	43117,00	423564	46.4	-438860	-48.0
2010	1082569	914230	84.5	199918	43238,00	549365	50.7	-580944	-53.7
2011	1316600	1105201	83.9	282474	43241,00	707953	53.8	-779028	-59.2
2012	1408889	1269601	90.1	257335	43177,00	717347	50.9	-835394	-59.3
2013	1454931	1350220	92.8	228474	43296,00	681899	46.9	-805662	-55.4
2014	1566728	1409772	90.0	220968	43114,00	770121	49.2	-834133	-53.2
2015	1979458	1715636	86.7	303297	43174,00	1044541	52.8	-1084016	-54.8
2016	2383182	2018854	84.7	512830	43241,00	1174625	49.3	-1323127	-55.5
2017	2982920	2552525	85.6	618914	43301,00	1430230	47.9	-1618749	-54.3

Таблиця А 2. Валовий внутрішній продукт України з 2012 по 2018 рр. (млн. грн.)

Рік	Номінальний ВВП	Реальний ВВП	Різниця	
	в фактичних цінах	в цінах попереднього року	реальний-	номінальний
2012	1408889	1304064	-104825	-7.4%
2013	1454931	1410609	-44322	-3.0%
2014	1566728	1365123	-201605	-12.9%
2015	1979458	1430290	-549168	-27.7%
2016	2383182	2034430	-348752	-14.6%
2017	2982920	2445587	-537333	-18.0%

Додаток Б

Динаміка ВВП, рівня безробіття та середньої річної заробітної плати в Україні, країнах ЄС та Російській Федерації

Таблиця Б.1

Фактична динаміка ВВП, рівня безробіття та середньої річної заробітної плати в Україні, країнах ЄС та Російській Федерації

Країна	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП на душу населення, дол.									
Польща	11542,0	12597,9	13890,7	13143,5	13780,2	14339,7	12564,5	12421,3	13821
Чехія	19741,6	19808,1	21717,5	19729,9	19916,0	19744,6	17715,6	18491,9	20402
Італія	36976,8	35849,4	38334,7	34814,1	35370,3	35396,7	30171,7	30674,8	31997
Німеччина	41732,7	41785,6	46810,3	44065,2	46530,9	48042,6	41323,9	42069,6	44769
Португалія	23064,0	22538,7	23196,2	20577,4	21618,7	22077,5	19252,6	19839,6	21159
Іспанія	32334,0	30736,6	31835,3	28563,9	29211,8	29623,2	25787,9	26639,7	28359
Словаччина	16513,0	16600,6	18187,2	17274,6	18191,6	18629,8	16132,9	16535,9	17665
Угорщина	13029,9	13092,2	14118,1	12888,3	13667,7	14201,4	12483,9	12814,9	14209
Україна	2566	2983	3590	3873	3969	3095	2135	2201	2656
Рівень безробіття, % робочої сили, за оцінками МОП									
Польща	8,2	9,6	9,6	10,1	10,3	9,0	7,5	6,2	4,9
Чехія	6,7	7,3	6,7	7,0	7,0	6,1	5,0	4,0	2,9
Італія	7,7	8,4	8,4	10,7	12,1	12,7	11,9	11,7	11,3
Німеччина	7,7	7,0	5,8	5,4	5,2	5,0	4,6	4,1	3,8
Португалія	9,4	10,8	12,7	15,5	16,2	13,9	12,4	11,1	8,9
Іспанія	17,9	19,9	21,4	24,8	26,1	24,4	22,1	19,6	17,2
Словаччина	12,0	14,4	13,6	14,0	14,2	13,2	11,5	9,7	8,1
Угорщина	10,0	11,2	11,0	11,0	10,2	7,7	6,8	5,1	4,2
Україна	8,8	8,1	7,9	7,5	7,2	9,3	9,1	9,3	9,2
Середня річна заробітна плата, дол.									
Польща	11 258	11 723	11 724	11 621	11 753	11 993	12 256	12 851	13 431
Чехія	13 228	13 566	13 658	13 651	13 507	13 789	14 167	14 743	15 374
Італія	33 801	34 125	33 592	32 580	32 631	32 754	33 031	33 268	32 931
Німеччина	39 975	40 154	40 838	41 305	41 803	42 444	43 367	44 010	44 466
Португалія	20 470	20 392	19 907	19 047	19 438	19 097	19 057	19 207	19 210
Іспанія	33 450	32 876	32 410	31 488	31 560	31 565	32 318	32 201	31 635
Словаччина	12 921	13 490	13 370	13 223	13 323	13 581	14 084	14 558	14 881
Угорщина	11 674	11 812	11 805	11 394	11 419	11 340	11 040	11 536	12 506
Україна	2936	3386	3966	4544	4902	3513	2304	2434	2377

Примітка. Розроблено за [84; 85; 86; 87; 88; 89].

Таблиця Б.2 Прогнозна динаміка ВВП, рівня безробіття та середньої річної заробітної плати в Україні, країнах ЄС та Російській Федерації

Країна	2019	2020	2021	2022	2023
ВВП на душу населення, дол.					
Польща	13835	13954	14073	14192	14311
Чехія	18767	18612	18457	18302	18147
Італія	29280	28427	27574	26720	25867
Німеччина	44726	44826	44926	45026	45126
Португалія	19270	18902	18533	18165	17796
Іспанія	25310	24656	24002	23348	22695
Словаччина	17469	17497	17525	17552	17580
Угорщина	13582	13615	13647	13679	13711
Україна	2440,2	2345,6	2251	2156,5	2061,9
Рівень безробіття, % робочої сили					
Польща	8,1	8,0	7,9	7,8	7,7
Чехія	5,3	5,1	5,0	4,8	4,7
Італія	13,8	14,5	15,3	16,0	16,8
Німеччина	3,5	3,1	2,6	2,1	1,7
Португалія	14,9	15,4	16,0	16,5	17,1
Іспанія	25,8	26,8	27,8	28,8	29,8
Словаччина	12,2	12,2	12,2	12,1	12,1
Угорщина	6,6	6,2	5,7	5,2	4,7
Україна	9,3	9,5	9,8	10,0	10,2
Середня річна заробітна плата, дол.					
Польща	11873	12017	12160	12304	12447
Чехія	13450	13584	13717	13851	13984
Італія	31584	31473	31362	31251	31141
Німеччина	42586	43090	43595	44099	44603
Португалія	18105	17942	17780	17618	17456
Іспанія	30238	30128	30019	29910	29801
Словаччина	13880	14057	14235	14412	14589
Угорщина	10505	10467	10430	10392	10354
Україна	2948	2824	2700	2577	24535

Примітка. Розроблено за [84; 85; 86; 87; 88]

Додаток В
Сценарії розвитку міграційної ситуації в Україні

Таблиця В.1

Сценарії розвитку міграційної ситуації в Україні за прогнозами вітчизняних і
закордонних дослідників

Розробник	Рік виходу публікації	Горизонт прогнозування	Прогнозні тенденції міграції
1	2	3	4
Український центр соціальних реформ	2006	2050	<p>Сценарій 1: середній варіант. Припинення зменшення інтенсивності контактів і додатний міграційний баланс з країнами колишнього СРСР, друга хвиля репатріації депортованих народів; збільшення обсягів прибуття з країн Європи та Америки внаслідок зростання кількості представництв зарубіжних компаній; розвиток потоку імміграції до України вихідців з країн, що розвиваються.</p> <p>Сценарій 2: високий варіант. Прискорений рівень зростання життя населення в Україні; випереджаючий розвиток української економіки порівняно з країнами СНД та Східної Європи; позитивне сальдо міграції протягом усього періоду; зростання імміграції з країн ЄС, СНД, Африки та Азії.</p> <p>Сценарій 3: низький варіант. Зростання еміграції кваліфікованих кадрів до країн ЄС; зростання еміграції до Російської Федерації громадян з російським походженням; невисокий рівень закріплення мігрантів з афро-азіатських країн; додатний міграційний баланс спостерігатиметься у 2030-2035 роках, після чого інтенсифікується виїзд до Російської Федерації.</p> <p>Сценарій 4: наднизький варіант. Відсутність державної політики щодо залучення мігрантів; економічний спад; зростання еміграції до країн ЄС та СНД; зменшенні імміграції з афро-азіатських країн; від'ємне міграційне сальдо протягом усього періоду.</p>

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
Український інститут публічної політики	2012	2020	<p>Сценарій 1: некерована міграція (Status Quo). Зростання приросту населення за рахунок міграційного обміну; збільшення частки нелегальних мігрантів; погіршення криміногенної ситуації та виникнення міжнаціональних конфліктів через приплив мігрантів з країн Центральної та Східної Азії; зростання тиску на ринок праці.</p> <p>Сценарій 2: керована міграція. Зростання рівня кваліфікації іммігрантів; покращення економічного становища країни за рахунок залучення і ефективного розподілу трудових ресурсів.</p>
Ярошевич М., Ласінська М., Бетлій О. Центр східних досліджень, Польща	2014	2050	<p>Сценарій 1: низький сценарій (найкращий). Зростання ВВП у країнах Східної Європи на 1 %, у країнах- членах ЄС — на 4 %; зростання еміграції з України до країн ЄС до 2020 року до 1,4 млн осіб, після чого поступове скорочення кількості емігрантів до 0,9 млн осіб у 2050 році.</p> <p>Сценарій 2: середній сценарій (реалістичний). Зростання ВВП у країнах Східної Європи на 0 %, у країнах- членах ЄС — на 2%; різке зростання еміграції з України до країн ЄС до 2018 року до 1,6 млн. осіб, після чого поступове скорочення кількості емігрантів до 1 млн. осіб у 2050 році.</p> <p>Сценарій 2: високий сценарій (найгірший). Скорочення ВВП у країнах Східної Європи на 2 %, зростання ВВП у країнах- членах ЄС на 0 %; поступове зростання еміграції з України до країн ЄС до 1,9 млн осіб у 2050 році.</p>

*) Розроблено за [89, с. 7; 90,35-45, 91].